

PRILOG PROUČAVANJU RAZVITKA I DJELOVANJA ORGANA NARODNE VLASTI NA PODRUČJU KOTARA NOVI 1943—1945.

Područje današnje općine Crikvenica obuhvaća teritorij nekadašnjih kotareva Crikvenica i Novi Vinodolski, tj. teritorij Vinodola. Ovaj moj prilog odnosi se isključivo na razvitak i djelovanje organa narodne vlasti za područje tadašnjeg kotara Novi, čiji su se stanovnici pod rukovodstvom KPJ-u i druga Tita već 1941. godine digli u borbu protiv okupatora i domaćih izdajica.

Kotar Novi zauzimao je površinu od 33.554 ha. Graničio je na zapadu s kotarom Crikvenica, na sjeverozapadu kotarom Delnice, na istoku kotarom Brinje, na jugoistoku kotarom Senj, dok ga na jugu i jugozapadu omeđuje Velebitski kanal. Područje kotara Novi velikim dijelom je bilo nenaseljeno zbog prašumskog tipa šuma (19.541 ha), a imao je nešto više od 8000 stanovnika. Valja naglasiti da su od ukupne površine tog kotara poljoprivredne kulture zauzimale svega 9.094 ha, (prema podacima Ureda za katastar i geodetske poslove općine Crikvenica).

Do kapitulacije Kraljevine Italije veći dio kotara Novi bio je oslobođen, i to šumsko i planinsko područje Bribira, Ledenica, Krmpota i Gornjih Zagona. To je zapravo bio do tada i jedini oslobođeni teritorij Hrvatskog primorja, na kojem su legalno djelovali narodnooslobodilački odbori, još od 1942. godine.¹

Neoslobođeni teritorij (okupirano područje od travanjskih dana 1941) smatrao se teritorij Donjih Zagona, Bribira (sva sela u Vinodolskoj dolini) grad Novi Vinodolski, Ledenice—Polje, Povile, Klenovica, te krmpotska sela uz obalu—Smokvica i Sibinj.

Od 9. rujna 1943, tj. kapitulacijom Kraljevine Italije kotar Novi bio je oslobođen, kao i veliki dio teritorija Jugoslavije uz jadransku obalu, što su ga okupirali vojnici fašističke Italije. Iz šumskog područja Kotarski narodnooslobodilački odbor Novi (u daljnjem tekstu KNOO Novi), koji je do tada djelovao za oslobođeni i neoslobođeni teritorij smjestio se u Novom Vinodolskom. Predsjednik KNOO-a Novi bio je Milan Mataija,² rukovodilac ustanka i član ZAVNOH-a, a tajnik KNOO-a Zdravko Pađen.

Kotarski NOO Novi imao je pet općinskih NOO-a i to: Općinski NOO Bribir (4 člana) po prvi put djeluje i radi tih rujanskih dana 1943. u samom Bribiru, gdje je odmah po dolasku sudjelovao s jedinicama NOVJ u razoružanju jedinica talijanske okupatorske vojske i oružničke postaje tzv. NDH, a do tada bio je lociran u šumskom području Bribirske šume, odakle je djelovao za oslobođeno i okupirano područje Bribira. Predsjednik NOO-a bio je Josip Brožićević-Krsta, a tajnik Andre Arbanas.³

Općinski NOO Ledenice smjestio se tih rujanskih dana u Ledenicama-Polju. Do tada je djelovao u gornjim ledeničkim selima i šumskom planinskom području Ledenica, a djelovao je za oslobođeno i okupirano područje općine. Predsjednik NOO-a je Mate Mataija (Ustaša),⁴ a tajnikom postaje Josip Komadina poslije povratka iz talijanske internacije, a do tada je tajnik bio Mata Frković (Lovas).

Općinski NOO Krmpote smjestio se tih rujanskih dana u selu Podmelnik, a do tada je bio u Zabukovcu, odakle je djelovao za oslobođeno i okupirano područje Krmpota. Predsjednik NOO-a je Josip Brozović Kirčić, a tajnik Franjo Stojević Čopo.

Od svih NOO-a koji su djelovali na oslobođenom području jedino Općinski NOO Gornji Zagon (5 članova) koji su djelovali na oslobođenom području ostaje u dotadašnjem sjedištu u selu Plužnice. Predsjednik je bio Joso Tomić, a tajnik Jure Rupčić Mačak.

Općinski NOO Novi 9. rujna 1943. konstituirao se od članova do tada dvaju ilegalnih odbora⁵ i to jednog koji je djelovao u Novom Vinodolskom od 10. listopada 1942, a drugog, koji je bio kao rezerva u slučaju eventualne provale ilegalnog NOO-a. Tako konstituirani odbor izabrao je za svog predsjednika Franka Kriškovića Vranješ, zidarskog radnika. Ovaj odbor prije dolaska partizanskih jedinica u Novi Vinodolski preuzima vlast. Tog dana NOO Novi je zasjedao dugo u noć. Sastanku su prisustvovali Ivica Radetić Dugi, član Kotarskog komiteta KPH Novi. Kada je u međuvremenu stigla u Novi jedinica NOVJ pod komandom Srdana Uzelca počelo je razoružavanje talijanske okupatorske vojske⁶ i NOO Novi napušta sjednicu i kompletno polazi u pomoć narodnoj vojsci. Čitavu noć trajalo je to razoružavanje, u kojem je sudjelovao veliki broj građana Novog.

Oružničke postaje NDH u Novom, Bribiru i Ledenicama predale su se bez otpora, a to znači da se na području kotara Novi ustaška vlast raspala istog dana kada je i razoružana talijanska okupatorska vojska.

Oslobođenjem Hrvatskog primorja nakon kapitulacije Italije, Kotarski NOO Novi zajedno s područnim NOO-ima od seoskih do općinskih NOO-a Bribira, Ledenica, Krmpota, Novoga i Gornjih Zagona svoju aktivnost usmjeruje na četiri osnovna problema: evakuaciju raznog materijala u šumsko područje,⁷ kod čega pomažu vojnim jedinicama i Okružnom NOO-u za Hrvatsko primorje, zatim slijedi mobilizacija svih sposobnih građana za NOVJ,⁸ koji su navršili 18 godina života, a nisu stariji od 35 godina, dok se osobe mlađe od 18 godina a starije od 35 primaju u NOVJ na principu dobrovoljnosti. Kao treći osnovni problem bio je pomoć za smještaj i prihvata stanovnika kojih je tada tih rujanskih dana 1943. bilo nešto više od 600 u planinskom i šumskom području, čiji su domovi bili spaljeni još 1942. godine u talijanskoj proljetnoj i jesenskoj ofenzivi, a koji su se vraćali u svoja sela na zgařišta, kao i prihvata onih koji su se vraćali iz internacije i iz zatvora u Italiju.⁹ Uz ostalo trebalo se brinuti i za smještaj stanovnika Novog Vinodolskog,¹⁰ koji su ostali bez svojih domova, nakon njemačkog bombardiranja Novoga. Zatim je trebalo raditi na osnivanju NOO-a tamo gdje još nisu djelovali i unapređivati rad već postojećih NOO-a na području kotara.

Novi Vinodolski poslije kapitulacije Italije postaje glavna partizanska luka za dovoz ratnog plijena i robe koju je trebalo evakuirati iz Hrvatskog primorja, Sušaka, Crikvenice i drugih područja i prebaciti ga u šumsko područje preko Bribira i Ledenica na sigurna mjesta u zemunice.

NOO-i tog područja evakuirali su robe iz trgovina zatečenih u času kapitulacije i za svoje potrebe i za potrebe naroda,¹¹ zatim razne robe koju je doznačivao Okružni NOO za Hrvatsko primorje, kao na pr. sol iz Solane Pag, riba iz skladišta Senj i duhan iz Fabrike duhana Senj. Treba naglasiti da je Okružni NOO za Hrvatsko primorje evakuirao iz trgovine Kargačin¹² oko pola vagona željeza, raznog posuđa, čavala, brukvica itd., što je bilo veoma korisno na oslobođenom području (nakon njemačke okupacije kotara Novi). Osim toga evakuiran je i jedan stolarski stroj na električni pogon u Novom Vinodolskom (Zoričićevo), a iz Bribira na dobrovoljnoj osnovi također je evakuirana jedna bravarska i jedna stolarska radionica. Svi predmeti, tj. alat, evidentirani su s točnom evidencijom, gdje su se nalazili na upotrebi.¹³ Uglavnom iz svih trgovina evakuirane su stvari nužno potrebne za NOB (trgovina Maričić, Piškulić i poslovnice Bata itd.).

Evakuiran je pretežni dio lijekova Ljekarne Hranilović u Novom Vinodolskom, sa ciljem da se na oslobođenom području kotara Novi, kako je to bio zamislio Okružni NOO za Hrvatsko primorje, stvori jezgra za rad zdravstvene službe i ljekarna. Naime dr Uroš Jakša, liječnik i član Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje imao je namjeru da lijekovi iz Ljekarne Hranilović budu osnova za tu namjenu. Uz ovu apoteku bila je predviđena i zubna ambulanta s obzirom na činjenicu da je zubar Marijan Sokolić bio suglasan da se veći dio njegove zubne ambulante prenese u šumsko područje¹⁴ za čiji je prebačaj na oslobođeni teritorij bio zadužen KNOO Novi.

Zadnji čin evakuacije robe s područja kotara Novi, zapravo iz Novog Vinodolskog bio je obavljen u siječnju 1944. Naime Nijemci su zajedno s ustašama, kako bi se narodu učinili »dobri« dovezli u Novi Vinodolski za vrijeme privremene okupacije 4000 kg šećera. Međutim, kako nisu uspjeli to narodu podijeliti, jer su morali napustiti Novi, tih siječanjskih dana 1944. po direktivi Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje, KNOO Novi trebao je šećer dopremiti na oslobođeno područje. Na stotine omladinki i žena prebacilo je ovaj šećer na svojim leđima u šumsko područje,¹⁵ što je narodu Novog Vinodolskog na zato posebnog sastanku to i obrazloženo. Šećer je prebačen isključivo za potrebe partizanske bolnice, tj. za ranjenike, kojima je i te kako dobro došao.

NOO kotara Novi uz pomoć antifašističkih organizacija AFŽ-a i omladine uspio je da se osnuju NOO-i tamo gdje do kapitulacije Italije nisu postojali. Formirani su NOO-i u Ledenicama—Polju i Klenovici,¹⁶ a i obnovljen je rad seoskog NOO-a Povile.¹⁷ Osim toga Općinski NOO Krmpote bolje je učvrstio svoje veze sa selima donjih Krmpota, selima koja su najbliže morskoj obali, pa je svako selo dalo svog predstavnika u Općinski NOO Krmpote.

No ni neprijatelj nije mirovao. On je vrijeme od kapitulacije Italije namovao iskoristio za pripremu za izvođenje prve faze operacije »Wolkenbruch« (Prolom oblaka). Cilj ove operacije je bio da se zaposjedne obala sjevernog Jadrana, kao i sve saobraćajnice, koje ga povezuju sa zaleđem i dolinom Save, kako bi uništile jedinice XIII primorsko-goranske divizije i druge snage NOP-a na području Hrvatskog primorja i Gorskog kotara. Za tu operaciju upotrebile su najelitnije njemačke snage.¹⁸

U zoru 7. listopada 1943. na području Grobničkog polja i Kamenjaka izbile su njemačke tenkovske jedinice iz sastava divizije »Herman Göring«

i 71. pješadijske divizije, čime je ustvari počela druga faza operacije »Wolkenbruch« usmjerena prema Vinodolu i Gorskom kotaru.

7. listopada 1943. njemačke jedinice uključujući i domaće izdajnike okupirale su Crikvenicu i ustrojile u njoj svoj jaki garnizon, kako bi kontrolirale komunikaciju Rijeka—Sušak—Crikvenica.¹⁹

Poslije ove ofenzive Nijemaca Vinodol je slobodan osim Crikvenice, koja je do tada bila sjedište Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje i partizanskih okružnih ustanova, koje se zbog toga sele u Novi Vinodolski i Senj.

13. studenog 1943. počela je njemačka ofenziva, čiji je cilj bio uništiti partizanski pokret u Hrvatskom primorju. U ovoj ofenzivi prvi na udaru bio je Novi Vinodolski. Naime nekoliko sati prije njemačkog kopnenog napada prilazi novljanskoj luci njemački ratni brod »TA 45«. To je bivši talijanski razarač »Spica« iz sastava 9 Torpedo Boots Flote. Prema nekim izvorima razarač se zvao »Indioksoz«. ²⁰ Komanda mjesta Novi, zapravo borci ove komande na čelu sa komandirrom Pavom Filipovićem ostrim pripucavanjem spriječili su namjere Nijemaca da uplove u novljansku luku. Istog dana u poslijepodnevnim satima njemačka okupatorska vojska okupirala je Novi Vinodolski, nakon ogorčenih borbi sa borcima Komande mjesta Novi i boraca XIII divizije. U okolici Novog Vinodolskog i Bribira u to vrijeme bili su i dijelovi XIII Primorsko-goranske divizije, koji su često uznemirivali novog okupatora — Nijemce i njihove suradnike ustaše. Inače rujanskih dana 1943. u Novom Vinodolskom bio je u Vili Gavrilović smješten i Štab divizije na čelu sa komandantom Veljkom Kovačevićem.

Kotar Novi bio je neprekidno slobodan od 9. rujna 1943. do 13. studenog 1943, a na njegovu je području djelovala vlast NOO-a. Od 13. studenog 1943. do siječnja 1944. triput se je NOO kotara i općinske ustanove, pa i odbornici Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje, koji su boravili u Novom Vinodolskom, kao i članovi AGITPROP-a spomenutog Okružnog NOO-a, povlačili u šumu, jer su Nijemci pristizali u Novi iz Crikvenice i Senja.²¹

U međuvremenu 12. siječnja 1944. kad je Novi bio slobodan održana je u Novom Vinodolskom i prva partijska konferencija za kotar Novi. Referat je podnio Jure Brožićević Kotorac, sekretar Kotarskog komiteta KPH i poznati španjolski borac iz ovog kraja, istakavši posebnu ulogu NOO-a i zalažući se za osposobljavanje odbornika, da se što bolje politički osposobe i osamostale u obavljanju poslova iz njihove nadležnosti, od seoskih NOO-a, općinskih i Kotarskog NOO-a.²² Izvještaj o agitaciji i PROP-odjelu podnio je Andrija Toljan, član Kotarskog komiteta KPH Novi.

Okružni NOO za Hrvatsko primorje, također smješten tih dana u Novom Vinodolskom, ocijenio je »da je unatoč prodora Nijemaca na kotaru Novi politička situacija dobra. Održane su mnoge priredbe, usmene novine. Oda-ziv omladine prilikom evakuacije je dobar i tu je omladina pokazala visoku svijest. Mobilizacija je sprovedena u cijelom području, pa i u gradu Novom. Ima još mali broj nemobiliziranih i ako je teško ekonomsko stanje narod nije sustao. Nema dezertara. Narod je pokazao visoku svijest prilikom evakuacije sudjelujući sav.«²³

Narodu su na zborovima objašnjeni Drugo zasjedanje AVNOJ-a i sve odluke, koje su 29. i 30. studenog 1943. donijete u Jajcu. Posebno je obrazloženo osnivanje Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije na čelu s maršalom Jugoslavije Josipom Brozom Titom, te da ovom privremenom

vladom narodnooslobodilački odbori sada postaju pravi i istinski organi vlasti, tako da se poslije ovih odluka AVNOJ-a bitno mijenja značenje NOO-a. Dvorane su bile dupkom pune naroda gdje god su sastanci održani, a oni su održavani posvuda. Narod je te odluke s odobrenjem prihvatio.

Sa cijelog teritorija kotara Novi od Bribira, Novog Vinodolskog, Ledena, Krmpota i Zagona, iz svih većih sela na području općine odnosno kotara slali su se brzojavi podrške i zahvalnosti predsjedniku AVNOJ-a dru Ivanu Ribaru i predsjedniku Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije drugu Titu i Centralnom komitetu KPJ, zatim predsjedniku ZAVNOH-a Vladimiru Nazoru i Centralnom komitetu KPH.

Bribir, Novi Vinodolski i sva mjesta uz more kotara Novi, tj. Povile, Klenovica, Smokvica sve do Sibirja, došla su pod njemačku okupaciju 4. veljače 1944. Cijeli vinodolski kraj sada su okupirali Nijemci.

Od 20. siječnja 1944. do 4. veljače 1944, kako je već iznijeto, kotar Novi, odnosno Novi Vinodolski, bio je povremeno slobodan, budući da su ga kroz to vrijeme povremeno napuštali Nijemci. Uvijek kada su to područje napuštali Nijemci dolazili su u ova mjesta među prvima članovi NOO-a i borci pozadinskih vojnih jedinica, tj. Komanda mjesta Novi, a mještani su ih uvijek rado dočekivali. Mare Ivošević-Kršul, poznata partizanska kurirka (od 1941—1945), to bi ovako prokomentirala, kad bi ju netko od poznatih upitao: »Sul va Novon Švabe i kakoj va Novon«, ona bi odgovorila: »Pitaš kakoj' — dito moje lipoj kad su naši va gradu, a grdoj kad su Švabe, a kad pitaš reć ću ti. Čas su ovdje naši, a čas opet Švabe. Dva tri dana jedni, a dva tri dana drugi. Nimaju Švabe dosta vojske da nas sih mogu okupirat po Primorju. No znaj zet će Švabe vrag s naše zemlje, kako došli, tako prošli, a prit će i nan mir i sloboda.«²⁴

NIJEMCI RASELJAVAJU NAROD BRIBIRA IZ SVOJIH DOMOVA

Bribir je mjesto koje je u vinodolskom kraju najviše stradalo. Najprije su ga opljačkali talijanski okupatori, a zatim Nijemci, legionari, ustaše i četnici.

U Bribiru, odnosno selima Sv. Vid, Kičeri i Štale bile su smješteni legionari 392. njemačke divizije. Omladina Bribira stupa brzo s njima u vezu, budući da su vojnici većinom bili Hrvati iz Bosne, dok su komandni kadar uglavnom sačinjavali Nijemci. U to vrijeme u Bribiru bilo je otprilike oko 400—500 vojnika, prema podacima jednog legionara iz Tuzle, koji je tražio vezu za odlazak u NOVJ.²⁵

27. veljače 1944. uspjelo je akcijom omladinske bribirske organizacije i SKOJ-a prebaciti u NOVJ 18 legionara s potpunom pješadijskom ratnom spremom i s dva puškomitraljeza.²⁶ Prema podacima Kotarskog komiteta KPH Novi²⁷ proizlazi da je u NOVJ stupilo 14 legionara. Nakon ove, uslijedile su još dvije uspješne akcije prebacivanja legionara u NOVJ.²⁸

Povodom prijelaza legionara iz Bribira u redove NOVJ neprijatelj je poduzeo represalije. Uhapšeno je i odvedeno u Sušak 35 drugova.²⁹

Te akcije omladine bile su njemačkoj komandi u Novom »opravdanje« da naredi iseljavanje stanovnika iz bribirskih sela: Sv. Vid, Ugrini, Kičeri,

Štale, Poduljin, Sv. Mikula, Bribir—Grad, Gradac, Dragaljin, Jargovo, Kosa-vin, Podugrinac i Podskoči. Naredba je donesena 1. ožujka 1944, a prisilno iseljavanje počelo je 5. ožujka 1944.³⁰ Stanovništvo svih tih sela prisilno su smjestili u dva bibrirska sela, Podgori i Kričinu,³¹ a za one koje nisu mogli smjestiti u ta sela dopustili su da se isele u područje susjednih općina, tj. u Grižane, Selce, Crikvenicu i Novi Vinodolski. Nijemci su postavili granicu kretanja između tih dvaju područja u Bribiru s tim da stanovništvo nije smjelo prelaziti ni u jednom privcu, a također ni posjećivati svoje napuštene domove i obrađivati zemlju. Svaki prijelaz na istočni predio bio je zabranjen pod prijetnjom smrti. Prisilna evakuacija 13 bribriskih sela obuhvaćala je oko 800 stanovnika Bribira³² koji su morali napustiti svoje domove, dok je njihova imovina bila prepuštena na milost i nemilost svakodnevnoj pljački pripadnika 392. njemačke legionarske divizije. Na graničnoj liniji bile su mjestimično postavljene nagazne mine.³³

Desetak dana neprijatelj nije dolazio u sela Podgori i Kričinu. Budući da je teško bilo živjeti zbijeno u malim seoskim kućama, dvima, trima, pa i do pet a i više obitelji ponegdje zajedno u jednoj seoskoj kući, seljani su se počeli masovno vraćati svojim kućama.

Dne 26. ožujka 1944. došli su Nijemci u Bribir. Zapravo na to su ih potakla crkvena zvona. Naime po crkvenom običaju kada se mrtvac treba pokopati, zvone zvona na obavijest. Tog dana zvonjenje je duže trajalo jer su trebala biti pokopana dva mrtvaca. Zvonjava se čula čak u Novi, a kako Nijemce nitko nije obavijestio da su seljani napustili sela Podgori i Kričinu, to su se sami uputili u Bribir s potpunom ratnom spremom da vide što je to u Bribiru kad tako zvona zvone. U Bribir su došli pojačani jednom četom vojnika. Mnogo naroda su zatekli na trgu zvanom Vrba, danas trg Narodnog heroja Tome Strizića. Legionari su potom ljude skupili u redove. Od jednog do drugog među njima išao je šapat: »Vrše pripremu za strijeljanje«. Nitko nije tražio milost, ni nakon skoro sat vremna stajanja u stroju. Nijemci su dali nakon toga nalog da kolona krene u smjeru sela Gradac. Kad je kolona stigla do sela Gradac naređeno joj je da stane, da bi joj iza toga dali nalog da svi krenu u sela Podgori i Kričina i da tamo ostanu, kako im je bilo prethodno naređeno, da se više ne vraćaju u svoja sela, jer da će ubuduće prekršitelji naredbe biti strijeljani.

Usput su narodu neki od legionara govorili da su dobro prošli, jer da su bili »kandidati smrti«, tj. da je bilo zamišljeno da budu strijeljani. Neki su im govorili da će im se to sigurno dogoditi, ukoliko umjesto njih, tj. legionara naiđu Čerkezi,³⁴ kod njih nema milosti kada se prekrši naredba o raseljavanju. Ovo ponovno odlaženje naroda u sela Podgori i Kričinu, seljani zovu »drugo seljenje« iz svojih sela.

Brigu o pomoći, pa i o smještaju kako u selima Podgori i Kričini, te u šumskom području stanovnika Bribira prema mogućnostima vodio je uglavnom Narodnooslobodilački odbor općine Bribir, a i seoski i rajonski NOO-i Bribira, kojima je to bila najveća i glavna briga. No osim njih o tome su vodili brigu i pružali pomoć, razumije se prema svojim mogućnostima, ali sa puno razumijevanja i Okružni NOO za Hrvatsko primorje kao i Kotarski NOO Novi, bilo u novcu bilo u stvarima potrebnim za zamjenu hrane.³⁵

USTASKE VLASTI PODUZIMAJU SVE DA NA PODRUČJU KOTARA NOVI DOĐE DO OSNIVANJA NJIHOVIH ODBORA

U periodu ponovnog nadiranja Nijemaca na teritorij kotara Novi u veljači 1944. počeli su neki stariji ljudi u Bribiru, kao što je Mate Barac, Mate Mazor, Mate Saftić, Strizić-Gavan, Dragutin Sabol i još neki raditi na tome da se osnuje odbor Općinskog poglavarstva u Bribiru, što ga je narod nazivao ustaški odbor. Radilo se zapravo o uspostavljanju civilne vlasti tzv. NDH u Bribiru na čelu s načelnikom Matom Saftićem, što je iz Novoga forsirala ustaška kotarska oblast.

Inicijatori tog odbora uvjeravali su narod, da treba organizirati odbor i da će dobivati ne samo aprovizaciju, tj. garantiranu opskrbu, već da ih ni Nijemci neće progoniti, kada bude postojao odbor Općinskog poglavarstva u Bribiru. Takve parole naišle su na izvjesnu podršku među nekim ljudima s obzirom na teško ekonomsko stanje u Bribiru, pa se pred narodnooslobodilačke odbore i partijsku organizaciju Bribira postavio zadatak da se ti pokušaji osujete, a one koji na tome rade da se raskrinkaju kao suradnici okupatora.

Što se tiče političkog stanja u općinama koje je okupirao neprijatelj, tj. u Bribiru i Novome, tih dana je stalno na dnevnom redu bilo pitanje primanja ili neprimanja aprovizacije. Neprijatelj je s pomoću aprovizacije htio otuđiti ljude od NOB-a, posebno posredstvom davanja plaća obiteljima onih službenika koji su već bili u redovima NOVJ ili su radili u NOO-ima. S obzirom na takvo stanje Kotarski komitet KPH za Novi piše Okružnom komitetu KPH za Hrvatsko primorje: »U samom Novom znamo da povodom te aprovizacije ne možemo ništa da uradimo, jer je već dolje postavljena nekakva vlast od nekih starčića, a predstojnik je Dominez. To je taj isti koji liferuje tu aprovizaciju iz Kraljevice. U samom Bribiru stvari stoje ovako sa tom aprovizacijom. Komitet je uzeo stav ne da tvrdo brani nego će se objašnjavati kroz narodnooslobodilačke odbore, da je to ustaško podmićivanje i da NOO neće nikada dozvoliti, da se primi ustaška aprovizacija, a ako neki namjerava silom da digne mi nismo u stanju istoga da spriječimo, pošto mi ne kontroliramo sa našom vojskom dotičnog terena...«³⁶

U vezi s tim Kotarski komiteš KPH za Novi konstatira: »Civilna vlast u Bribiru ona je zabrinjena jer traži od bribirskog NOO-a da dozvoli njima da mogu podignuti aprovizaciju za Bribir. Može se reći da do sada taj načelnik³⁷ i taj bilježnik³⁸ u Bribiru samo izdaju propusnice, dočim im predstojnik Dominez³⁹ ne da aprovizacije pojedinačno već moraju da organiziraju i unaprijed pošalju novac za cijeli Bribir. Mi sa svoje strane sve ćemo poduzeti da ako se aprovizacija i podigne, ali glavno je, da ne ide organiziranim putem...«⁴⁰

Neprijatelj u Bribiru prijedlozima za prijem aprovizacije, tj. garantirane opskrbe, ojačao je i stalno širi parole da će narod biti iseljen u Liku ako ne uspostavi ustašku vlast. Kod naroda je nastala panika i strah od selidbe u Liku, pa Općinski NOO Bribir, koji je tih dana smješten u Lukovu ističe: »Naši su neprijatelji uspjeli da organiziraju nekakvi odbor. U taj odbor nisu ušli samo pokretači nego su to i drugima naturili, pa ističu: Mi smo poslali stražu da se isti pohapse i da ih se dovede u Komandu mjesta da se preslušaju, ističući u dopisu, »da nisu mogli sačekati da to

prethodno jave Komandi mjesta, jer dok bi čekali da kurir stigne do Komande i natrag da bi se stvari nepovoljno razvijale.«⁴¹

Nakon što su svi podstrekači za osnivanje Općinskog poglavarstva u Bribiru saslušani, sud KNOO-a Novi ih je opomenuo da trebaju znati da na oslobođenom i neoslobođenom području u Bribiru djeluje Narodnooslobodilački odbor općine Bribir, pa osnivanje nikakvih ustaških odbora ne dolazi u obzir, makar u pitanju bili i ljudi koji nisu ustaški simpatizeri. Obećavajući, da neće poduzimati ništa što bi štetilo ugledu NOB-a pušteni su na slobodu. Saopćeno im je da ukoliko budu i dalje agitirali pred narodom o potrebi osnivanja odbora Općinskog poglavarstva u Bribiru tj. ustaške vlasti da će biti raskrinkani pred narodom Bribira kao saradnici okupatora. Oni su ovo obećanje stvarno izvršili, pomažući i dalje NOP.

Ustaški načelnik Mate Saftić kao saradnik okupatora bio je strijeljan. Smrtna kazna bila bi izvršena i nad Dragutinom Sabolom, ali se on pravovremeno odselio iz Bribira ne inzistirajući više na osnivanju ustaškog odbora, tj. odbora Općinskog poglavarstva u Bribiru.⁴²

Mate Saftić je prije izricanja konkretne kazne bio opomenut da se ostavi te priljave dužnosti, to prije što je na sastanku naroda zaključeno da primanje ustaške aprovizacije organizirano putem ustaških odbora ne koristi NOP-u, a što ne koristi NOP-u ne koristi ni narodu, no on se nije htio toga ostaviti, nego je čak govorio narodu, kako će on nabaviti hranu, ako mu Općinski NOO Bribir dozvoli. Tako su ustaše htjeli da provociraju naše odbore, tj. da bi oni dali narodu hranu, koju NOO-i ne daju.

NESPORAZUMI OKO SOLI, DUHANA I KOSA

Okružni NOO za Hrvatsko primorje obavijestio je sve NOO-e na svom području 29. studenog 1943. godine, pa prema tome i KNOO Novi, da je pod kontrolom NOO-a potpala i solana u Pagu i Fabrika cigareta u Senju i izvršio prve doznake soli i duhana stanovništvu ističući da je potreba naroda u soli tolika da partizanske vlasti tu potrebu moraju zadovoljiti.⁴³

Nemalo zatim, tj. krajem prosinca 1943. i početkom siječnja 1944, počeo je NOO za Hrvatsko primorje evakuirati velike količine duhana iz Senja i soli iz Paga za šumsko i planinsko područje općine Ledenica i Krmpota. Odgovorni drugovi iz Gospodarske komisije Okružnog NOO-a podijelili su narodu krmpotskog i ledeničkog kraja na čuvanje i uskladištenje većih količina soli i duhana i nešto kosa (duhan je bio u lišću u balama, tzv. lopatice). Kako se to radilo mimo NOO-a Krmpote i Ledenice, a i KNOO Novi jer nisu imali evidenciju o tom uskladištenju, a niti su nad time vodili nadzor, došlo je do nesporazuma.

Mjesecima se nije za spomenutu robu nitko interesirao, dok partijske organizacije ledeničkog i krmpotskog područja nisu o toj robi obavijestile Kotarski komitet KPH-a Novi, jer je narod kako mu je rečeno čekao odluku Okružnog NOO-a. Pojedinci su počeli koristiti duhan, a neki su ga nosili, kao i sol na zamjenu, za prehranu svojih obitelji, iako za to nisu bili ovlašteni.

Okružni NOO za Hrvatsko primorje na svojoj sjednici od 20. i 21. travnja 1944, kada se je raspravljalo o političkoj situaciji između ostalog ističe: »Gornja sela kotara Novi (misli se na područje Gornjih Zagona, Ledenica i Krmpota — primjedba DJ) odana pokretu iako je ekonomsko stanje tih

sela teško, jedino u posljednje vrijeme uhvatila je maha pljačka u tim selima, naročito u Krmpotama. Konkretnije se govori o toj pljački tek na sjednici istog NOO-a 21. svibnja 1944. gdje se ističe: »U cijelom kotaru politička situacija je povoljna, osim u samom mjestu Novi koji je vrlo slabo i nikako povezan sa organizacijama i stoga potpuno neobaviješten. U Novom je formiran ustaški odbor. Evakuacija stanovništva Bribira, pljačka i zločini nad narodom koje čine neprijateljske bande čestim upadima u sela Ledenica, Krmpota nisu pokolebali narod, jedino se u tim selima pojavila masovna pljačka evakuirane robe koju su pospremali NOO-i. Švapski teror je strahovit i svirep. Narodu je potrebna pomoć, a osjeća se i potreba jačeg političkog djelovanja u čemu je Kotarski NOO Novi pokazao malo aktivnosti u radu.«⁴⁴

Međutim između ovih dviju sjednica Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje 17. svibnja 1944. Kotarski komitet KPH Novi piše Okružnom komitetu KPH za Hrvatsko primorje pismo slijedećeg sadržaja, a kojeg s obzirom na ocjenu rada KNOO-a Novi tih dana iznosimo u cijelosti:

»Kotarski NOO do sada je brojio 7 članova, ali kako se ukazala potreba da se isti reorganizira i dopuni iz razloga, što je onakav slabo funkcionirao (pred tim su mu predsjednik Augustin Kabalin Javor zvani Luka i član KNOO-a za ekonomat-gospodarstvo Josip Sokolić Renin zarobljeni po Nijemcima, kad su se nalazili na terenu kotara (primjedba DJ). Reorganiziran je i dopunjen sa još 5 članova. (Ana Mataija iz Ledenica, Josip Maričić iz Novog Vinodolskog, Ivan Butorac iz Krmpota, Blaž Kalafatić iz Bribira i Nikola Jovanović iz Gornjih Zagona.) U samom Kotarskom NOO-u su četiri člana Kotarskog komiteta KPH. Novoformirani NOO počeo je raditi. Kod svih NOO-a sprovedene su reorganizacije i formirani su upravni odbori, a tako i u KNOO-u.

Svima NOO-ima na području kotara Novi »otežan je rad uslijed stalnog ometanja od strane neprijatelja, ali sada kako se je većina NOO-a smjestila na sigurnijim mjestima sam rad NOO-a će se bolje odvijati. Sa strane Okružnog NOO-a — gospodarske komisije postavlja se odgovornost za upropaštenu sol u Krmpotama od naroda. Sa naše strane kažemo, da ni u kojemu slučaju nije kriv za istu sol niti Kotarski a niti ostali tj. Općinski NOO-i, jer sa istom solju je direktno rukovodio Okružni NOO za Hrvatsko primorje — gospodarska komisija, koja se tada nalazila u Senju. Sa naše strane poduzeti ćemo sve oko pronalaska soli, ukoliko ova još nije upropaštena, a u tu svrhu osnovali smo i jednu komisiju koja će provesti istragu kod naroda, a ta je išla već i na teren.«⁴⁵

Kotarski NOO Novi na svojoj sjednici od 12. lipnja 1944. raspravljajući o pitanju soli, koja je bila kod naroda zaključuje: »Ako ne bi uspio odbor sam, da ju prikupi, da se zatraži patrola od Komande primorskog područja sa kojom bi se ta sol, kao i duhan i kose prikupila i rasporedila onima kojima je najpotrebnija. Ispitati, da li su sa stvarima koje su bile kod naroda koristili i sami članovi pojedinih odbora i da li su oni dali na bilo koj način podstreka narodu da tu stvar prisvoji za sebe.«⁴⁶

Čim je za utaju soli saznao KNOO Novi formirao je komisiju, dakle bio je aktivan što se očitovalo u tome da su se komisiji i općinskim NOO-ima Ledenice i Krmpote javljali sami seljani bez prisile razrješavajući cijelu stvar. Sve je sređeno na principu dobrovoljnosti. Svaki od dužnika

tj. osoba kod kojih je bila sol na čuvanju, a utrošio ju je, posudio drugome ili ju zamjenjivao za hranu, ili mu je stradala njegovom krivnjom trebao je »za jedan kilogram soli dati 1 kg hrane u prehrambeni fond, a tada se je moglo dobiti kada je sol ranije mijenjana 3 do 4 kg žita za 1 kg soli. Za duhan se je dobivalo više (za 1 kg duhana moglo se je na oslobođenom i poluoslobođenom području dobiti i do 20 kg žita, u Gorskom kotaru i Sloveniji).⁴⁷ Samo su dvojica u Krmpotama bila pozvana na odgovornost za utaju soli i duhana.

Kotarski NOO Novi na svojoj sjednici održanoj 26. kolovoza 1944. da bi se okončao ovaj nemili slučaj zaključio je da se »odmah pristupi naplati žita za sol u Krmpotama i to za svakih 25 kg ukradene soli da dotični — dužnik — izradi 2 prostorna metra drva — ogrjevnog — a koja će izraditi kad mu odredi NOO.«⁴⁸ Ogrjevna drva služila su ne samo za ogrjev, već i za pravljenje ugljena za potrebe mlina KNOO-a Novi u šumskom predjelu Ravno, a i za kovačku i druge radionice, koje su za svoj rad upotrebljavale ugljen. Ogrjevno drvo upotrebljavao je Općinski NOO Bribir za potrebe svoje vapnenice s obzirom na to da je proizvodio i vapno.

ODREĐIVANJE CIJENE ROBE I MJERE PROTIV ŠPEKULACIJE NA OSLOBOĐENOM PODRUČJU

Na području kotara Novi Gospodarska komisija KNOO-a⁴⁹ imala je pod svojom upravom radionice, i to: postolarsku radionicu, krojačku, bravarsku, kovačku, radionicu drvenog suda i stolariju, a namjeravala je uspostaviti i kolarsku radionicu. Osim tih radionica podigao je KNOO Novi jedan veliki mlin u kome je bilo zamišljeno da će biti smještena i mehanička radionica Okružnog NOO-a. Mlin je učinjen s radnom snagom koju je dao narod kotara Novi. Mlin je već s uspjehom proradio, a kapacitet bit će 100 do 200 kg na sat.⁵⁰ Čak je bilo zamišljeno da će se iz mlina dati struja KNOO-u Novi, tiskari i po mogućnostima drugim ustanovama u blizini. U radionicama je bilo zaposleno 15 kvalificiranih majstora i 1 učenik.⁵¹

Valja naglasiti da je Gospodarska komisija KNOO-a Novi na čelu sa predsjednikom Androm Arbanasom izradila i prvi cjenik pod brojem 35, koji je važio od 25. svibnja 1944.⁵² Interesantan je uvod za ovaj cjenik, koji glasi: »Zbog teškog ekonomskog stanja i poteškoća radnika u radionicama prisiljeni smo postaviti minimalne cijene za uzdržavanje radnika u svim našim radionicama. Cijena će biti tako određena, da neće isplaćivati niti rad, niti materijal nego samo onoliko koliko se mogu prehranjivati radnici koji u njima rade. Cjenik je upućen svima općinskim NOO-ima na području kotara Novi, pa se ističe: »Molimo vas da se toga u potpunosti pridržavate. Općinski NOO-i na području kotara Novi o tome će obavijestiti narod, da se ne shvati kao neko plaćanje, nego uzdržavanje drugova koji rade za narod i vojsku.

CIJENE:

Za kovačku radionicu

za 1 novu potkovu	1/2 kg zrnate hrane
1 staru potkovu	1/4 „ „ „
1 novi klijep (za brušenje kose)	2 i 1/2 „ „ „

Ostalim predmetima ne može se cijena unaprijed odrediti već će to vidjeti kovač prema utrošenom vremenu. O tom će stranku kovač unaprijed obavijestiti koliko će stajati predmet, koji stranka donese na popravak.

Za radionicu drvenog posuđa

za 1 barilicu od 3 litre	3	kg	zrnate	hrane
1 kabal	2 i 1/2	"	"	"
1 maštel	3	"	"	"

pa na više, prema veličini.

Za gore navedene predmete stranke se mogu javiti kod gospodarske komisije, gdje iste mogu dobiti ukoliko ih bude na skladištu, a ukoliko je nekome potreban neki drugi predmet, on ga može naručiti. Zainteresirano lice treba da uvijek unaprijed donese određenu količinu hrane, a može platiti i sa maslom u omjeru 6 lit. žita za 1 litru masla.⁵³

21. studenog 1944. određene su za niže navedene artikle cijene, te Odjel narodnog gospodarstva KNOO-a Novi piše Okružnom NOO-u odjelu narodnog gospodarstva za Hrvatsko primorje kako »postolarska radionica radi prilično dobro i imade posla. Kako cijene koje su se do sada bile nisu odgovarale narodu to smo iste snizili (nije pronađen raniji cjenik — primjedba DJ) tako da od sada naprijed imade se naplaćivati i to:

za jednu papuču	3	kg	žita
za šlake — navlačke	1 do 1 i 1/2	"	prema veličini,
nova cipela ili cijeli poplati	3	"	"
popravak cipela	1	"	"

krparija prema utrošenom vremenu.

Ove cijene se imaju naplaćivati samo za rad, pošto svaki (zainteresirani — primjedba DJ) mora donijeti potreban pribor za napravu.⁵⁴

PREHRAMBENO STANJE NARODA NA PODRUČJU KOTARA NOVI (STUDENI—PROSINAC 1944)

»Pitanje prehrane naroda u kotaru Novi bilo je vrlo teško, pogotovo u mjestima i selima uz more. Naročito je teško stanje prehrane bilo u mjestima Bribir, Ledenice—Polje, Donji Zagon i u primorskim selima općine Krmpote, dočim u planinskim selima ovog kotara nije bila tolika oskudica u hrani, jer je narod imao nešto priroda na zemlji.

Kako mi (narodni odbori općina) ne možemo sa naše strane narodu pomoći, to se narod pomaže sam na taj način što iskuhava od mora sol i nosi istu u razmjenu za hranu u Gorski kotar na magazin, gdje se razmjenjuje 1 kg soli za 2 i pol kg. kukuruza. Narod sa ovim omjerom razmjene nije zadovoljan, jer sol nosi najviše na sebi do Delnica, što obično izgubi 2 do 3 dana, a pogotovo narod mjesta Bribira, koji pretežni dio soli nabavlja u Selcima u omjeru 1 i po kg. žita za 1 kg. soli i pošto je morska sol pogotovo sada u zimi topiva, to se obično gubi 10 do 20% na količini, te kada uzmemo da se plaća u Selcima 1 i pol kg. žita za 1 kg. soli to si možemo predstaviti kako je minimalna dobit za onoga, koji tu sol nosi za Gorski kotar.

KNOO Novi dao je izraditi u svojim radionicama od benzinskih bačava 12 kazana od po prilici 120 lit. svaki za kuhanje soli, te će iste dati narodu na upotrebu i to općini Bribir 10 komada, a u selo Donji Zagon 2 komada.

Prehrambeno stanje naroda na okupiranom području (u uporištu Novi) također je bilo dosta slabo, te narod prodaje zlatninu (»bati« od narodnih nošnji), raznu robu (plahte i sl.) za novac za koji opet nabavlja hranu uz vrlo visoke cijene. Hranu preko Like dovoze razni šverceri i iste imade uvijek dosta na tržištu u Senju, gdje narod istu kupuje.

Ustaške vlasti aprovizaciju su dijelili povremeno i to vrlo slabo ili nikako. U zadnja dva mjeseca dijelile su 5 kg. krumpira po osobi i 1 kg. soli uz cijenu od 200 Kuna po 1. kg. Spomenutu aprovizaciju tj. sol koju je dijelio posljednjih dana podigao je aprovizaciju i narod izvan garnizona Novi tj. iz Bribira, Donjih Zagona i primorskih sela općine Ledenice i Krmpote.⁵⁵

Na poluoslobođenom teritoriju narod se međusobno pomagao u nabavi živčnih namirnica.

Može se istaknuti, da se je upravni odjel KNOO-a Novi energično borio da ne dolazi do špekulacije — nedopuštene trgovine na svom području između oslobođenog i neoslobođenog područja, iako je bilo takvih tendencija pojedinih osoba, koje su i zbog tih prekršaja i kažnjavane. Osnovno pravilo od prvog dana bilo je: na okupirano područje ne smije se okupatoru ništa dopremati. Odnosno može se dozvoliti prodaja ili zamjena poljoprivrednih proizvoda ako se od okupiranog područja dobije više nego što se dobije tih proizvoda s našeg oslobođenog područja. Ovo se jednom dozvolilo narodu Bribira da može tako postupiti sa prodajom vina s obzirom da je prijetila opasnost da vino opljačka njemačka okupatorska vojska i ustaše, a transportiranje na oslobođeno područje bilo je nemoguće.⁵⁶

OSNIVANJE JEDINSTVENE NARODNOOSLOBODILAČKE FRONTE NA PODRUČJU KOTARA NOVI

Dne 30. srpnja 1944. godine održana je u šumskom području Bribira u predjelu zvanom Kurin konferencija Kotarskog odbora JNOF-a za kotar Novi. Na konferenciji na kojoj su bili predstavnici oslobođenog i neoslobođenog područja kotara Novi govorio je Jurica Knez, tada sekretar Okružnog komiteta KPH za Hrvatsko primorje, o političkoj situaciji i značaju JNOF-a. Izabran je, na prijedlog Andrije Toljana-Dugog, odbor JNOF-a za kotar Novi u sastavu: dr Andrija Šerman, liječnik, koji je živio i radio tada u Novom Vinodolskom za predsjednika, Anton Butković-Tona, nadlugar iz Breza potpredsjednik (prije kapitulacije Italije poznat kao potpredsjednik KNOO-a Novi, kada je predsjednik KNOO-a bio Josip Spoja Kuzmić), Jure Brožićević, sekretar Kotarskog komiteta KPH za Novi, tajnik JNOF (koji je na ovoj konferenciji i podnio izvještaj o potrebi i svrsi osnivanja JNOF-a i izbora za kotar Novi), i Ivan Mrzljak — Klemento, učitelj iz Novog Vinodolskog, blagajnik.

Iz izvještaja o značaju JNOF-a koji su bili podijeljeni svim učesnicima konferencije slijedi: »Da je odbor JNOF-e političko rukovodstvo koje djeluje prema odlukama i uputama izvršnog odbora JNOF-e Hrvatske, dok su NOO-i — organi narodne demokratske vlasti, koji vrše svoje funkcije prema propisima i uputama ZAVNOH-a. Odbori JNOF-e predstavljaju široku sve-

narodnu organizaciju na kojoj se narodna vlast tj. NOO-i oslanjaju. Oni su dužni da pruže NOO-ima svakodnevnu pomoć, političku i praktičnu u izgrađivanju i učvršćenju narodne demokratske vlasti. One daju inicijativu za brzo i pravilno rješavanje političkih, gospodarskih, socijalnih i drugih pitanja svoga kraja. Njihov je zadatak ujedno da ulože sav svoj trud na sprovođenju mobilizacije u redove NOVJ, kao i svestrano pomaganje naše NOV. Oni podvrgavaju kritici pogrešan rad ili nerad NOO-a i pomažu otkrivanju njihovih slabosti i nedostataka. Preko odbora JNOF-e stavljaju se NOO-i pod kontrolu širokih narodnih redova. Tako naš narod dobiva u svojoj borbi novo moćno oružje na demokratski način birano — političko rukovodstvo — koje će ga voditi najvišem cilju oslobođenja.«⁵⁷

Odbori JNOF-a su formirani u svim selima i općinama kotara Novi, osim samog Novog Vinodolskog. Njihov se rad s obzirom na nedavno formiranje prilično dobro osjeća, ali još nisu članovi odbora JNOF-e pravilno shvatili pravi njihov zadatak tj. pomoći i kontroli NOO-a, te se događa da članovi JNOF-e ne misleći zlo počmu da kritiziraju NOO, i kada se ne bi pazili postali bi organi za kritiziranje, no stanje se popravlja...⁵⁸

Osnivanjem JNOF-e na području kotara Novi sve su se akcije NOO-a provodile putem odbora JNOF-a, što je znatno pridonijelo boljem i uspješnijem radu NOO-a.

O RADU I DJELOVANJU OPĆINSKIH NOO-a NA PODRUČJU KOTARA NOVI

(PREMA SJECANJIMA ČLANOVA ODBORA OPĆINSKOG NOO-a BRIBIR)

Josip Dika, zidarski radnik iz Bribira dolazi na rad u Općinski NOO Bribir prvih dana ožujka 1944. gdje preuzima dužnost tajnika Općinskog NOO-a Bribir, zatim predsjednika Gospodarske komisije, da bi 15. siječnja 1945. preuzeo dužnost predsjednika Kotarskog NOO-a Novi. Iz vođenih razgovora između ostalog za ovaj rad iznosimo slijedeće:

Svako selo Bribira (od ukupno 15 sela) imalo je svoj seoski NOO od 2 do 5 članova. Seoski odbori imali su svoga predsjednika, a svi predsjednici ulazili su po dužnosti u rajonski odbor i to Rajonski odbor za istočni dio Bribira i Rajonski odbor za zapadni dio Bribira. U svakom rajonskom NOO-u bilo je po 7 članova s predsjednikom i tajnikom. Ovi rajonski NOO-i bili su fomirani »krajem svibnja 1944. Ukupan broj seoskih odbornika NOO-a iznašao je po spisku 51, a na licu mjesta bilo ih je 43, pošto su dvojica zarobljeni, a ostali su privremeno mobilizirani za rad u šumi.«⁶⁰ Redovito su sa ovim rajonskim odborima svaki tjedan, kadgod je za to bilo moguće, na sastanak odlazili u Bribir predsjednik i tajnik Općinskog NOO-a.

Valja naglasiti da je Općinski NOO Bribir imao svoje radionice, kao stolarsku, kovačku, krojačku, postolarsku i dr., ali je te radionice zajedno s osobljem preuzeo KNOO Novi u proljeće 1944.⁶¹ na redovitu opskrbu i brigu i o njima su vodili nadzor Gospodarska komisija KNOO-a, a kasnije Privredni odjel KNOO-a.

Sam rad NOO-a nekad se odvijao i prema trenutnoj situaciji. Na primjer, ako je naišla koja vojna jedinica odmah se pristupilo organiziranju i prikupljanju hrane, te se hrana prenosila preko omladinskih organizacija i AFŽ-a na borbene položaje. Predsjednik i tajnik imali su zadatak da re-

dovito održavaju vezu s narodom u Bribiru, tj. da održavaju sastanke i da narod informiraju o situaciji na frontovima i uopće o svemu. Odbor je vršio i mobilizaciju ljudstva, koji još nisu pošli u šumu. Odbor je u ovom razdoblju uzeo iz bivše općine Bribir matične knjige rođenih⁶² i po njima vršio mobilizaciju.⁶³ Odbor je zatim formirao radne grupe, koje su gradile barake za potrebe Komande primorskog područja, bolnice, tiskare, Kotarskog NOO-a, Kotarskog komiteta KPH Novi i NOO-a Bribir.

Kontakt s narodom bio je u svako doba održavan, to je bio izričit zadatak predsjednika i tajnika NOO-a, a ostali članovi Općinskog NOO-a odborници su odlazili u Bribir prema potrebi vršeći svoj zadatak prema zaduženju u NOO-u po odjelima, odborima i komisijama.

Odbor je također imao radnu grupu za poljoprivredu, pa je proizvodio krumpir i ostalo.⁶⁴ Odbor je prihvaćao ranjene i iznemogle borce, koji su dolazili iz raznih jedinica. Odbor je budno pratio utjecaj neprijatelja u narodu.

Da bi se vidjelo s kakvim se problemima bavio Općinski NOO Bribir između ostalih ističemo pitanje gospodarstva. Općinski NOO Bribir ima na području Bribirske šume, gdje se je sklonio i narod, tzv. poljoprivrednu ekonomiju, želeći da svaki komad obradive površine iskoristi, pa u bilješki od 15. lipnja 1944. doslovce stoji: Zaključeno je da se opali jedna vapnenica oko 350 q. Pred nama stoji veliki problem radi prehrane radnika oko vapnenice, ali žrtvovat ćemo sve da nam to uspije, pošto je vapno narodu neophodno potrebno. Kolektivni poljoprivredni rad je većim dijelom završen izuzevši sitnije sjemenje za koje treba čekati kišu.

Za domaću košnju u Bribiru pozajmili smo narodu 20 kosa, koje će nam poslije upotrebe vratiti. Također smo pozajmili i 33 srpa i 14 kom. vila za đubar. Ovaj alat, naime srpove i vile može narod i kupiti po određenoj cijeni: srpovi po 2 kg. žita, a vilice po 3 kg. Od kotarske gospodarske komisije dobili smo 15 kosa, koje ćemo narodu prodati uz cijenu od 5 kg žita ukoliko bude potražnja.

Pošto je pojedinim obiteljima u Bribiru potrebna hitna pomoć, a iste smo već i do sada pomagali u hrani, a s obzirom na oskudno stanje sa hranom u kojoj se nalazimo zaključili smo, da ove obitelji pomognemo u novcu. Pišući KNOO-u Novi ističe se: »Kako je Bribir po više puta opljačkan i iseljen stoga bi bila potrebna hitna novčana pomoć, jer svi dosadašnji izvori odakle se je narod snabdjevao za sada ne dolaze u obzir pošto je Slovenija prodorom neprijatelja ostala otcijepljena, u Sušak neprijatelj ne pusti, a kad bi i pustio narod nema što prodati.«⁶⁵

»1. srpnja 1944. Kako je sada na našem terenu žetva u najvećem jeku, a istoj prijeti opasnost od neprijatelja stoga smo poduzeli mjere da organiziramo sve antifašističke organizacije za što brže spremanje žita.

Na kolektivnoj obradi kod okapanja krumpira radilo je ovih dana 18 drugarica iz Ledenica i Zagona u bribirskoj šumi. Iz Bribira nije došla niti jedna drugarica, pošto je sada žetva koja je svakog dana ometana naletima neprijatelja. Kod okapanja krumpira potrebna bi nam bila još veća količina radne snage, a što je ovih dana u Bribiru teško organizirati radi žetve. »Košnja je otpočela i do sada je utrošeno za kolektiv 45 kosaca, a za potrebe naroda organizirali smo 22 kosca«,⁶⁶ tj. za obitelji palih boraca, za borce tj. obitelji boraca i koje nisu u mogućnosti naći kosce.

Održana je sjednica gospodarske komisije i NOO-a općine na kojoj se je pretresalo o kolektivnoj obradi zemlje i o raznim drugim stvarima. Pomoć u radnoj snazi kako je to uobičajeno od nas od strane bribirskog naroda zbog žetve, košnje i raznih poslova koji su sada u toku, za sada je nemoguća. Stoga je omladina iz Zagona i Ledenica okopala krumpir u bribirskoj šumi, te smo s tim poslovima skoro završili. Jedino imamo još za okapanje zelja, graha i drugih sitnih usjeva. Volovi koje imamo na ekonomiji cijeli tjedan radili su za vojsku i ustanove. Radilo se na dovršenju vapnenice. Pripremalo se za košnju, koja će uskoro početi, ali još nismo nabavili bruse za kose, pošto ih nigdje nema i do njih ćemo teško doći. Potrebnu hranu za košnju smo nabavili. Žetva u Bribiru još je u toku, narod sprema žito u zemunice. Prirod žita ove godine je srednji. Žito koje je bilo narodu posuđeno sa naše strane za sjeme počelo se sakupljati, kod pojedinaca dolazi do izražaja da ga neće povratiti, jer da mu je ukradeno.

Sumpor koji je još bio za raspodjelu u Bribiru (iz evakuirane rezerve iz ružanskih dana) počeo se dijeliti.

Za Komandu primorskog područja poslano je 100 kg kukuruza, 20 kg fažola. Kupili smo u pozadini 215 kg hrane, koja je već prebačena. Jedan drug zadužen po prehrani stalno se nalazi u Bribiru, a ostali su zaposleni nabavkom iz Gorskog kotara. Poslali smo za bolnicu 10 kg. fažola i 46 kom. jaja.

Organizirana je omladina da požanje žito koje se nalazi u »Pavlomiru«. ⁶⁷ Drug Andre Arbanas, predsjednik KNOO-a Novi dao je direktivu da se šumskoj košnji pristupi čim prije a osiguranje od strane naše vojske ne može se dati. Saopćiti narodu da sijeno sakrije u šumu, jer će ga neprijatelj u Bribiru uništiti.

5. kolovoza 1944. Ovaj tjedan dali smo narodu 16 kosaca, a za kolektivnu košnju utrošeno je 7 kosaca. Ovaj tjedan su grabile iz Bribira dvije žene, dočim su od odbora grabili 3 grabljača. Na plivenju su radile dvije žene jedan dan. Ovaj tjedan dali smo narodu 1 kubik dasaka za pokrivanje starih zidina radi smještaja. Sjemeni od repe dalo se je narodu još 5 kg. Košnja ide prilično, dočim grabljenje dosta slabo, pošto organizacija AFŽ slabo organizira žene, dočim se omladina odazivlje bolje. Potrebno je da nam Okružni NOO dodijeli konje za vršidbu žita. Nekoliko osoba traži građu za šumske stanove, koji su došli iz Podgora i Kričine u šumu. Istima je odobreno te će im šumski referent KNOO-a Novi odrediti sječu u dogovoru sa lugarom.

Sjednica Općinskog NOO-a Bribir održana 12. kolovoza 1944. Ovaj tjedan utrošilo se je 25 radnih dana oko zelja i repe. Narodu se je dalo 17 kosaca, a za kolektiv 3 radna dana. Dva para volova stalno radi, dok treći par ne radi, pošto se jedna krava otelila. Bik koji se nalazi kod ovog NOO-a taj je na raspolaganju narodu. Iz Vrata (Gorski kotar) se je dopeljalo 2 kubika i 15 dasaka, a ovaj tjedan se je narodu dala 21 dasaka. Iz Mošuna smo dopremili nešto bačava za spremanje žita, koje nam je dodijelio KNOO Novi, kao i šibica dobivenih iz Vrbovskog. ⁶⁸ Za vršilicu još nismo sigurni hoćemo li ju dobiti. Prehrana: Narod iz Bribira se prehranjuje najviše sa domaćim proizvodima i zelenjem. Ovaj tjedan smo dali Komandi primorskog područja zelenja 156 kg, mlijeka 48 lit. Za Prvi bataljon II odreda dalo se je 10 kutija šibica, 5 kg. soli, 2 kom. dretve, pola kg. duhana. Naša je

zaliha hrane 450 kg. Bik koji se nalazi kod Milke Mikić prebaciti će ga se u Bribir i ujedno prebaciti imenovanoj voz sijena na vrh iznad Bribira, a ona će se pobrinuti da dođe do njega.

Oko drva za vapnenicu radilo je 7 drugova. Gotovih drva ima 15 hvati, a u kusima 5 hvati. 30. rujna 1944.: Na poljoprivredi oko grabnje radilo se 5 radnih dana, na izgradnji baraka 5 radnih dana. Iz Vrata dopeljan 1 kubik dasaka. Ovaj tjedan volovi su radili za KNOO Novi na Mošunama 2 para, 27. IX na Vratima po daske 1 par, 27. IX na Viševicu po sijeno 1 par, 27. IX na Viševicu po drva 1 par, 28. IX na Viševicu po sijeno 1 par, po drva 1 par, 29. IX u Kurin po ulje za Komandu primorskog područja 1 par, po pleh za mlin KNOO-a Novi 1 par, dovoz građe za Arbičina 1 par, 30. IX na Vrata po daske za popravak kuće za vojsku 3 para.

Prehrana je naroda očajna. Svaki dan sve veći broj naroda ostaje bez hrane. Nema niti izgleda kako da se pomogne narodu u ishrani. Narod se snalazi najviše na razmjeni u Gorskom kotaru, ali je razmjena vrlo slaba. Ovaj tjedan dalo se je području 18 kg. grožđa. Narod koji je iseljen iz Bribira u Novi i koji se nalazi u Novom darovao je za bolnicu 4 kg. šećera koji je otposlan po nama u partizansku bolnicu.

Naš socijalni odjel Općinskog NOO-a Bribir na sjednici od 21. listopada 1944. predložio je NOO-u: »Pošto su neke familije prenatrpane u nekim kućama u Bribiru (misli se na raseljene stanovnike sela Bribira u selima Podgori i Kričina), a dolazi zima, stoga se mora pomoći i razmjestiti tako, kako ne bi stradale od zime. Valja naglasiti da se svakim danom pojavljuju sve više obitelji iz raseljenih sela Bribira koji traže pomoć, jer ostaju bez hrane. Također moramo poduzeti sve, da narod popravi svoje kuće spaljene u šumi, jer se narod koji je došao iz raseljenih sela neće vraćati, pa mu trebamo pomoći da se smjesti, jer zima dolazi, iako se približavaju dani oslobođenja. Slabo nam stoje familije sa malom djecom. Hitno moramo pomoći, to nam je prva briga.

18. studenog 1944. Gospodarstvo: Svi poljoprivredni radovi oko sakupljanja ljetine su završeni. Narod Bribira sije ozimo žito, a na pojedinim mjestima gdje postoji opasnost od neprijaetlja još nije iskopan krumpir tako, da je veća količina krumpira već izgnjilila u zemlji. Od stalnih kiša tu je narodu učinjena velika šteta. Već danas ima dosta veliki broj naroda koji nema žita za sjeme, tako da će ostati dosta zemlje ne zasijane, a pogotovo narod neće imati krumpira za sjeme. Druga je poteškoća kod naroda za drva za ogrijev. Pošto je narod raseljen u dva sela napravljena je velika šteta uslijed sječe drva na posjedu pojedinaca. Prijeti opasnost da će se ove zime uništiti i ono malo blaga što narod ima uslijed toga, što nema dovoljno krme za ishranu blaga, pogotovo krava.⁶⁹

Šuma je na oslobođenom terenu kod nas pod nadzorom lugara, koje imaju sve općine: Bribir, Ledenice, Krmpote i Gornji Zagon, a KNOO Novi ima posebnog referenta za šumarstvo. U donjoj šumi Bribira (hrastovini) narod sječe nešto malo drva za nužne potrebe.

21. prosinca 1944. NOO Bribira je raspravljao o socijalnom stanju naroda u Bribiru. Konstatirano je da je pomoć potrebna sve više. Pomoć u hrani koja se sada dijeli sa naše strane primiti će 54 osobe, tako da će svakoj osobi doći po 8 kg. zrnate hrane. Ovu pomoć dijelimo sa zakašnjenjem uslijed otežane nabave soli, te prebacivanja hrane iz Gorskog kotara, pošto nismo imali prevoznog sredstva.

Bribir je inače pasivan sa hranom, a pogotovo danas, kada neprijatelj svakim danom pljačka, tako da je narod Bribira izložen najvećoj opasnosti od gladi.

Komisija za obnovu vrši popis sela Podskoči. Ti su podaci o svemu što će trebati poslije oslobođenja učiniti, da se sve dovede u predašnje stanje, tako da se kuće osposobe narodu za stanovanje.⁷⁰

O RADU I DJELOVANJU OPĆINSKOG NOO-a KRMPOTE

Franjo Stojević jedan je od tajnika Općinskog NOO-a Krmpote, koji djeluje i radi u tom NOO-u od proljeća 1942. pa sve do mjeseca veljače 1945, kada odlazi na novu dužnost kao pročelnik upravnog odjela KNOO-a Novi. On između ostalog u svojim sjećanjima i podacima datih autoru za ovaj rad ističe:⁷¹

Rujanskih dana 1943. Općinski NOO Krmpote premješta svoje sjedište u selo Podmelnik, gdje ostaje do upada Nijemaca na ovo područje. U ovom razdoblju NOO je dijelio narodu živežne namirnice u više navrata. Dijelila se je tjestenina, riža i druge namirnice, kao i na ostalom oslobođenom području kotara Novi, a dodjeljivao ju je i KNOO Novi općinama na svom području prema broju stanovnika. Dolaskom Nijemaca na područje kotara Novi Općinski NOO Krmpote seli u Javorje, tako da je ponajviše bio u šumskom području s obzirom na često nadiranje neprijatelja na oslobođeno područje.

Općinski NOO Krmpote brinuo se o obradi zemlje boraca NOVJ i njihovih obitelji, kao i obitelji palih boraca, a i onih obitelji koji uslijed starosti ili bolesti nisu bili sposobni za rad. U tu svrhu bila je osnovana na području Krmpota omladinska radna brigada, koja se zajedno s NOO-om brinula za obradu zemlje i ubiranje plodova. NOO bez obzira na to da li je bio u selu Javorje ili pak u šumskom području imao je stalnu vezu s narodom. Odbornici su stalno bili na terenu, u selima ili ako bi se narod povukao pred neprijateljem u šumsko područje u barake, a onda su odbornici obilazili ta područja i bili u stalnom kontaktu s narodom.⁷²

Na području općine Krmpote boravila je od rujanskih dana 1943. osim Komande mjesta Novi i Komanda mjesta Senj, kao i druge ustanove. Teško je bilo na ovom području naročito krajem 1944. i početkom 1945. godine kada su na području Hrvatskog primorja njemački trupovi napadali NOO-e, a kod nas su ti napadi bili česti. I ne samo napadi na NOO-e, nego i na pozadinske vojne organizacije tj. na komande mjesta i na Komandu primorskog područja. Njemački trupovi bili su posebno specijalizirani za upade na oslobođeni teritorij i bili su kao manje vojne formacije dobro naoružani. Na našem području posebno su tragali za NOO-ima i pozadinskim ustanovama, napadali ih i zatim se povlačili u primorska mjesta gdje su im bila sjedišta: Crikvenica, Novi, Senj. U to vrijeme NOO-i na oslobođenom području kotara Novi, pa tako i Općinski NOO Krmpote formirao je posebne straže za osiguranje od trupova, kojima je vlast NOO-a nove Jugoslavije ponajviše smetala. Za to su se nje ponajviše bojali pa su je napadali mučki, iznenada i po najvećem nevremenu i noću. Po formiranju ovih straža a s obzirom na to da na ovom području nije bilo većih brojnih jedinica NOVJ i POJ, odnosno JNA smanjena je aktivnost njemačkih trupova. Ove straže pri NOO-ima, a posebno NOO-u Krmpote nakon oslobođenja prerasli su u novoosnovanu narodnu miliciju.⁷³ Iako u manjoj mjeri trupovi su vršili

akcije do zadnjih dana rata, pa i onda kada su se i ostaci četničkih snaga povlačili preko krmpotskog kraja u pravcu Trsta pod komandom zloglasnog popa Đuića, u prosincu 1944. godine.

O RADU I DJELOVANJU OPĆINSKOG NOO-a LEDENICE

Rujanskih dana 1943. godine, tj. nakon kapitulacije Italije, narod ledeničkih sela srednje i gornje planine u većini slučajeva vratio se u sela na svoja zgarišta, gdje je uz velike napore i uz pomoć NOO-a podizao barake ili pak nešto natkrio u ruševinama zvanim mirine. Tek što se je malo snašao i malo sabrao i smirio, uslijedila je početkom 1944. nova aktivnost neprijatelja. Tada je Općinski NOO Ledenice uz pomoć svih ostalih faktora na terenu organizirao opravku, kao i izgradnju novih baraka od Beronjice do Kamene Glavice po dubini Mošuna. Tako se u rano proljeće narod iz srednjih i gornjih planinskih sela Ledenica vraća u šumu. (Mala Beronjica, Vela Beronjica, Soline prema Smolniku, u pravcu Mrkoplja, te iznad sela Bulići, (Pujzovica—Bunetina Draga).

Organizacija u ishrani naroda i vojske na ovom pasivnom i kršnom terenu bila je jedan od najtežih problema za vrijeme čitave NOB-e. Općinski NOO je ovaj problem smatrao najaktualnijim i u njegovu rješavanju tako mu prilazio. Narod je bio u zbjeugu, ali je stalno svoju zemlju obrađivao, pa još i više nego za vrijeme mira. Međutim sada su se obradive površine morale proširiti na šumovito područje i to od Bunetine Drage do Beronjice, Male Gore i Mošuna.

Poteškoće u nabavci sjemena rješavao je Općinski NOO nabavkom potrebnog sjemena iz Gornjeg kraja i Drežnice u mijenjanju za sol i duhan. Velika poteškoća je bila pri obradi zemlje zbog pomanjkanja radne snage, no zemlja se je morala obraditi, pa makar to bilo i noću, jer je to bio jedini izvor ishrane naroda i vojske. Taj zadatak je omladina nosila na svojim leđima, pri čemu se moralo voditi računa da budu obrađene sve obradive površine koje su posjedovale žene s nejakom djecom, tj. obitelji koje su ostale bez hranioca kao i bolesnim i starijim osobama, jer im je muška radna snaga bila u NOVJ, kao i obiteljima palih boraca.

Žetva i ubiranje plodova vršilo se pod zaštitom vojnih jedinica⁷⁴ a narod je plodove zajedno s njima dijelio. Općinski NOO često je morao vršiti rekviziciju⁷⁵ hrane i stoke za ishranu vojske i dijela naroda, koji nije mogao sam sebe opskrbiti hranom. Mnogo puta se moralo angažirati starije ljude za prebacivanje hrane iz Drežnice, Gorskog kotara i Like, jer omladina nije uvijek bila u stanju da izvrši na vrijeme sve zadatke.

Narod srednje i gornje planine vršio je razmjenu živčnih namirnica sa narodom na području iste općine, koje je bilo pod kontrolom neprijatelja kao što su Ledenice—Polje, Povile i Klenovica, noseći isključivo po noći na leđima u ta sela krumpir i žito, a od njih sol i duhan. Narod bi zatim na oslobođenom području Ledenica nosio sol i duhan u Drežnicu i Gorski kotar i mijenjao za pšenicu, krumpir, grah i sl. Ishrana vojske i naroda ostvarivala se je zaista na krajnje mukotrpan način.

Što je bio bliži dan oslobođenja neprijatelj je bio bezobrazniji i drskiji prilikom njegovih upada na oslobođeno područje, a posebno posredstvom trupova, koji su uporno tragali za NOO-ima.

U toku ožujka 1945. godine na području Ledenica i Krmpota jedan neprijateljski trup krstario je i danju i noću. Opljačkao je dosta stoke i otjerao je u Krivi Put, gdje su mnogi po oslobođenju našli svoju stoku. Dana 25. ožujka 1945. trup, većinom sastavljen od ustaša i legionara iz Krivog Puta, Senja i Novog Vinodolskog, upao je u Mataija Dragu, odveo 40 komada goveđeg blaga i 100 sitnog blaga (ovaca i jagnjadi), te nekoliko pari konja. Zapalili su sve stogove sijena i nekoliko kuća i baraka i ranili Ivana Mataiju (Maglića). Ženama su na silu pokupili prstenje s ruku pod prijetnjom da će im rezati prste ako ih ne skinu. Neke su žene bile tučene, jer nisu htjele ići s njima, kao omladinka Ana Mataija (Purlina), Anka Mataija (Sušićeva—Krmpotić) odbornica Paulina Mataija-Sušićeva i još neke, dok su zarobili partizane Dragu Žanića, Tomu Mataiju i Ivana Mataiju (Magića).⁷⁶

Narodnooslobodilački odbor prema svojim mogućnostima pružao je pomoć postradalima, ali i sam se narod međusobno pomagao. Narod je bio ogorčen na njemačkog okupatora i njegove slugu, te je bio sve čvršći i energičniji u svom stavu protiv neprijatelja, tako da ga više nikakva sila nije mogla ometati u izvršavanju svih zadataka.

Kada su travanjских dana 1945. godine na ovo područje stigli jedinice 19. udarne sjeverno-dalmatinske divizije pod komandom potpukovnika Stanka Parmača i komesara potpukovnika Petra Babića, Općinski NOO Ledenice stavio je na raspolaganje sve sposobno ljudstvo i stoku, kojom su Ledeničani produžili u transportu materijala potrebnog armiji, tako da su neki čak išli i do Rijeke, kao Stjepan Jurčić (Mikić) i mnogi drugi sa svojim zapregama.

Poslije zauzimanja ledeničke Gradine NOO općine Ledenice 15. travnja 1945. godine premješta se u Ledenice—Polje. U tom momentu bili su mu najneposredniji zadaci: organizacija i evakuacija ranjenika. Na ovom zadatku su većinom organizirane omladinke. Mobilizacija raspoloživog ljudstva i stoke za potrebe operativnih jedinica u evakuaciji i dostavi svih potreba, smještaj i zbrinjavanje jedinica, komandi, ustanova vojnih i civilnih, koji kreću ovim putem, organizaciono učvršćenje vlasti na čitavom teritoriju Ledenica, organizacija i pomoć narodu srednje i gornje planine u preseljenju iz šume — zbjega na svoja zgarišta, te izgradnja barem provizornog smještaja u svom domu. Sve su to bili neposredni zadaci ovog NOO-a.⁷⁷

RAD I DJELOVANJE OPĆINSKOG NOO-a GORNJI ZAGON

Rujanskih dana 1943. godine, Općinski NOO Gornji Zagon bio je smješten u selu Plužnice, pa je tu i nastavio svoje djelovanje nakon oslobođenja cijelog kotara Novi. Općinski NOO bio je izabran na slobodnim izborima 18. srpnja 1943. godine u sastavu: Joso Tomić iz Plužnica, predsjednik, Anton Tomić Draža iz Plužnice, Jure Rupčić Mačak iz Valča, Nikola Rupčić Mačak iz Krasnice, Jure Jovanović Sušnjar iz Kala i Mijo Jovanović Brko iz Tribotinja. Dakle odbor je bio sastavljen od 6 članova, a Jure Rupčić Mačak bio je tajnik.

Sastav Općinskog NOO-a Gornji Zagon mijenjao se već prema potrebi kooptiranjem. Naime Mijo Jovanović Brko iz Tribotinja obolio je, te je umjesto njega jesenskih dana 1943. u odbor ušao Marko Jovanović Mujaga

iz Tribotinja. Budući da on nije zadovoljio, kooptiran je Joso Deranja Šljok, pa kako ni on nije zadovoljio, odbornik za Tribotinj postao je ponovno Mijo Jovanović Brko.

Na prijedlog organizacije AFŽ-a u Općinski NOO Gornji Zagon ušla je Marija Maričić-Peričić. Budući da je Anton Tomić Draža u toku 1945. godine otišao u NOVJ to umjesto njega više nije postavljen drugi član iz Plužnica, pa tako Općinski NOO Gornji Zagon ostaje na prvobitnom broju od 6 članova, kao i ranije.

Odlaskom Jure Rupčića Mačka u KNOO Novi na dužnost pročelnika za zdravstvo, u prosincu 1944. dužnost tajnika preuzima Jure Jovanović Sušnjar, do tada član KNOO-a Novi.

Odbor u ovom sastavu dočekao je i oslobođenje travanjskih dana 1945. godine. Inače NOO Gornjih Zagona sve vrijeme do oslobođenja⁷⁸ djelovao je legalno među narodom Gornjih Zagona, jer su sela Plužnice, Valač, Tribotinj, Kal i Krasnica bila sve vrijeme slobodna, iako je u nekoliko navrata njemački trup iznenadno upadao i u ovo područje.

Apostrofirati ćemo samo neke od djelatnosti ovog NOO-a:

EKONOMSKA KOMISIJA NOO-a GORNJI ZAGON DOBIVA NOVI SADRŽAJ RADA

Rujanskih dana nakon kapitulacije Italije i oslobođenja Hrvatskog primorja došlo se je do velikog ratnog plijena. Ovaj ratni plijen trebalo je smjestiti i uskladištiti na sigurna mjesta. Veliki dio se je uskladištio, ponajviše duhan, sol, riba i drugi svakojaki artikli, u područje Gornji Zagon, najprije u školskoj zgradi na Radinjama, a zatim u druga prirodna skladišta, dok je jedan dio dat na čuvanje narodu ovog kraja, koji je to najbolje sačuvao u svojim spremištima — zemunicama, o čemu je vodila računa (evidenciju) ekonomsko-gospodarska komisija. Narod je to kasnije uz dopuštenje viših NOO-a od Okružnog i Kotarskog NOO-a mijenjao na oslobođenom području Gorskog kotara i Slovenije za druge prehrambene artikle. Jedan dio zamijenjenih proizvoda ustupao se NOO-u općine Gornji Zagon, za njegove potrebe, odnosno za potrebe vojske, dok je drugi dio služio porodicama koje su odlazile na zamjenu za njihovo uzdržavanje. Nije toga bilo mnogo, no ipak bi se nešto dobilo žitarica, krumpira, kupusa kao i graha, a nešto bi se mijenjalo i za sjeme, kada NOO nije bio u mogućnosti doći do sjemena. Od svojih usta narod je otkidao i davao narodnoj vojsci, koja je u zagonjskom kraju uvijek bila dobro dočekanica i dijelila je s narodom sve ono što je narod u tim teškim ali slavnim danima revolucije mogao imati. NOO općine brinuo je oko smještaja i ishrane učiteljice, koja je radila na ovom području.⁷⁹

POSEBNO PRIZNANJE TOVARAŠIMA OPĆINE GORNJI ZAGON

Općinski narodnooslobodilački odbor imao je stalnu grupu tovaraša. Osobe koje su se bavile ovim poslovima bile su mnogo puta izložene vremenskim nepogodama i ratnim opasnostima. Bili su to čvrsti, otporni, borbeni ljudi. Dok su obavljali tu dužnost bili su naoružani, jer su i inače vršili dužnost stražara seoskih straža, a i kurira općine. Zato su bili oslobo-

đeni dužnosti u vojnim jedinicama. No, nitko od njihovih drugova u partizanskim jedinicama nije im na tome zavidio. S tovarnom stokom, mulama samaricama, u stalnom pokretu nije bilo lako upravljati. Išli su noću, izloženi kiši, vjetru, snijegu i neprijatelju. Često gladni i žedni. No oni su to stoički izdržali. Tovaraši su mahom bili omladinci, ali bilo je i starijih drugova. Omladinci su bili stalno na raspolaganju, dok su se stariji uključivali prema potrebi i po nalogu odbornika NOO-a u selu. Odazivali su se disciplinirano. Ukoliko su bili spriječeni nalazili su zamjenu i za sebe i za stoku, kojom su morali zadatak izvršavati.

Narodni heroj Tomo Strizić, koji je često navraćao u ovaj zagonjski kraj kad bi odlazio na područja Ledenica, Krmpota, Senja prolazio bi kroz zagonjska sela. Na jednoj od sjednica KNOO-a Novi u veljači 1944. izjavio je: »Sreo sam kolonu tovaraša iz Zagona, kada su krenuli na zamjenu soli za potrebe naše vojske, pa u vezi s time moram istaći, da je to težak i naporan posao. Dobro je da imamo ovakve ljude, koji koristeći mule, magarce i konje mogu raditi ovakve stvari. Ti ljudi doista zaslužuju divljenje.«⁸⁰ Prianje Tome Strizića, organizatora ustanka u Vinodolu, odnosno u Hrvatskom primorju i šire primili su zagonjski tovaraši s velikim ponosom. Ono ih je nadahnjivalo za nove i nove zadatke, sjeća se na te dane jedan od tovaraša Pave Perićić Batalija.

O RADU PROP-ODJELA KOTARSKOG NOO-a NOVI

PROP-odjel KNOO-a Novi djelovao je od rujanskih dana 1943. u Novom Vinodolskom, u kojem je tih dana radio Krsto Zoričić i izdavao redovito radio-izvještaje i razne obavijesti. Tada su se PROP-odjelovi radio-izvještaji osim za područje kotara Novi dostavljali u Selce neposredno onda kada je Kotarski NOO dostavljao ove i Crikveničkom kotaru⁸¹ i diljem Primorja. Ovi radio-izvještaji bili su traženi, jer ih je PROP-odjel kvalitetno primao i kvalitetno izdavao i od tada pod rukovodstvom Blaža Kalafatića, a kasnije Pepe Banjanina, odnosno u 1945. Ivana Mrzljaka i Pave Butorca, PROP-odjel KNO- Novi časno je izvršavao svoje zadatke. Pratio je sve događaje i aktivnosti. Sa svojim članovima organizirao je predavanje, čitalačke grupe, organizirao dopisničku službu, organizirao list »Viševicu« lokalno karaktera, odnosno organizirao i vodio zidne novine po terenu kotara, organizirao predavanja na oslobođenom i poluoslobođenom području, upoznavajući stanovništvo o svim značajnijim događajima. Nije bilo tako reći stanovnika s oslobođenog, poluoslobođenog i okupiranog područja, a da nije bio informiran o odlukama II zasjedanja AVNOJ-a, II i III zasjedanja ZAVNOH-a, o sporazumu Tito—Šubašić, o akcijama reakcije, o ulozi i radu Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, popularizirao je pomoć koju nam je dao Sovjetski Savez u žitu i oružju, o Teheranskoj konferenciji, o konferenciji na Jalti, o Atlantskoj povelji, o osnivanju vlade Demokratske Federativne Jugoslavije na čelu sa drugom Titom, o stanju na ratištima u svijetu i kod nas, o svim zbivanjima na oslobođenom i neoslobođenom području kotara Novi, o životu i radu njegovih stanovnika. Jednom riječju, PROP-odjel KNOO-a Novi pratio je sva zbivanja i o njima preko svojih članova djelotvorno poznao stanovništvo. Posebno se je brinuo o organizaciji dopisništva i u tu svrhu održavao konferencije PROP-odjela.

PROP-odjel KNOO-a Novi propagirao je i upis zajma Narodnog oslobođenja, stoga je drug Joso Maričić, kada je polagao račun ispred Gospodarske komisije KNOO-a Novi o prodaji obveznica mogao istaći, »da je do danas prodano 18.400 Kuna obveznica od zadnjeg sastanka gospodarske komisije, a svega od početka 372.600 Kuna. Postignuta svota od prodanih obveznica ne pokazuje materijalni uspjeh, ali s obzirom na siromašnost naroda ovog kotara, koji je većim dijelom kupovao obveznice po 100 Kuna pokazuje veliki uspjeh, jer je u upisivanju zajma sudjelovalo skoro sve pučanstvo i s time je postignut politički uspjeh.⁸²

SUDSTVO U NOB-u NA PODRUČJU KOTARA NOVI

Na području kotara Novi djelovao je sud KNOO-a Novi, dok su na području općina u svakom općinskom NOO-u djelovali sudski odsjeci odnosno odjeli, i to za Bribir, Ledenice, Krmpote, Novi i Gornji Zagon. Na čelu sudskog odjela bio je predsjednik, koji je obavezno morao biti član NOO-a općine, odnosno kotara. Sudovi su djelovali u vijeću od tri člana. Članovi vijeća nisu trebali biti odbornici, ali većim dijelom bili su članovi odbora.

Poslije okupacije Nijemaca u Hrvatskom primorju, tj. okupacije kotara Novi, ti su sudovi djelovali ne samo za područje koje je bilo oslobođeno, već i za ono koje je bilo poluoslobođeno. Okupirano je bilo područje samo uz morsku obalu Novi, Povile, Klenovica, Smokvica, Sibirinj, a u Vinodolskoj dolini Bribir. Valja naglasiti, da nije bila rijetkost već pravilo da su se građani s neoslobođenog područja obraćali sudu KNOO-a Novi kako bi rješavao njihove sporove. Sud KNOO-a Novi zakazivao je rasprave po selima i to za područje Gornjih i Donjih Zagona u selu Valač, za područje Ledenica u selu Bulići i Mataija Dragi, a za područje Krmpota u Krmpotskoj Luci ili Javorju. Što se tiče područja Bribira ponekad bi se rasprave održavale u selu Podgori, no najčešće u šumskim logorima u kojima je bio smješten Općinski NOO Bribir, kao npr. u šumskom području zvanom Kozarsko, Kolomajska i Ravno. Rijetko su zakazivane rasprave u sjedištima kotarskih ustanova u Kurinu, Treskavcu, na Brni ili Veternici zbog bojazni da evnetualno ne bi došlo do izdaje logora i zbog toga što su njemački trupovi sastavljeni od legionara i ustaša više puta krstarili po šumskom području novljanskog kotara. No, bila je skoro svakodnevna pojava da su se stanovnici obraćali sudu KNOO-a i tražili sudsku zaštitu, iako su živjeli na okupiranom području i do suda prevaljivali desetke kilometara.

Sudu KNOO-a Novi smještenom u šumskom području u Kurinu i Treskavcu, Na Brni i Veternici dolazile su zainteresirane stranke. U ta su područja dolazili građani i u ostale kotarske ustanove, no nikada nije došlo do izdaje. Baraku na Treskavcu u kojoj je bio smješten sud KNOO-a i Odsjek za zaštitu naroda (OZNA-a) kotara Novi spalio je jedan njemački trup, koji je zimi 1944. godine prošao šumom i slučajno naišao na snježnu prtinu, koja je vodila barakama, ali su se prisutni na vrijeme povukli. Inače, ove kotarske ustanove nisu nikada bile otkrivene niti napadnute.

I sud KNOO-a i sudovi općinskih NOO-a sudili su u vijeću od tri člana, te su tako djelovali do prosinca 1944. kada se je već na listi nalazilo 20 porotnika s područja općine, odnosno kotara, među njima i onih s okupiranog područja. Porotnici su povremeno pozivani na rasprave, a odaziv je bio uvijek dobar.

Da bi se sudovanje što više približilo narodu do oslobođenja se organiziralo više javnih suđenja. Zapravo sva sudovanja su i inače bila javna, pa su se omladinske organizacije i organizacije JNOF-e u Ledenicama i Bribiru potrudile da ovim raspravama prisustvuje i mnoštvo građana. Radilo se o krivičnim djelima krađe prehrambenih artikala iz zemunice.

Povjerenje naroda u sud raslo je iz dana u dan tako, da je bilo slučaja s okupiranog područja da su neki građani svoje oporuke (trojica) bili pohranili u sudu KNOO-a Novi u šumi, smatrajući da će tamo biti i najbolje sačuvani.

Redovito u krivičnim stvarima radi čuvanja općenarodnih interesa prisustvovao je raspravi i zastupnik javnih interesa za kotar, odnosno općinu. Poznati su bili na području kotara zastupnici javnih interesa Zdravko Pađen, kojeg je kasnije zamijenio Andrija Toljan, a od općinskih poznati su Josip Dika (za Bribir), odnosno Franjo Stojević (za Krmpote).

Uz pomoć Suda KNOO-a Novi općinski narodni sudovi od ožujka mjeseca 1944. godine nakon održanog posebnog seminara uvode i matične knjige rođenih, vjenčanih i umrlih. Tako KNOO Novi na sjednici održanoj 12. prosinca 1944. konstatira: »U svim općinama rade komisije za utvrđivanje ratnih zločinaca, tako da bi se taj rad u najskorije vrijeme morao završiti. Rad pomažu sudovi). Rad općinskih sudova prilično dobro radi i sve se više osamostaljuju. U posljednje vrijeme počeli smo sa općinskim sudovima održavati prosvjetne sastanke i opazilo se da će se od toga imati mnogo koristi. Kod Općinskog NOO-a Krmpote obavljena su dva vjenčanja, a kod bribirskog jedno. Još se misli vjenčati nekoliko drugova, koji se nalaze u vojsci kod Komande mjesta Novi i za njih se zatražilo odsustvo, te će se po dobivenom odsustvu odmah i vjenčati. U Zagonima se je mislilo vjenčati nekoliko njih, ali je taj dan bio neprijatelj u šumi, te je to omelo vjenčanje.«⁸³

Sud KNOO-a Novi organizirao je više savjetovanja i tečajeva (do tri dana) radi upoznavanja porotnika — članova suda i radu i nadležnosti sudova.

Kazne koje su izricali općinski sudovi i Kotarski narodni sud izvršavale su se redovito. Novčane kazne su uplaćivane u fond općine, odnosno kotara, a kazne prisilnog rada — popravnog rada ili zatvora izvršavane su kod Komande primorskog područja, a i na radu poljoprivrednih ekonomija (Bribir). Izvršenje kazni odvijalo se u redu, iako su za to bili vrlo teški uvjeti zbog čestih neprijateljskih upada trupova na oslobođeno odnosno poluoslobođeno područje, no uz zalaganje vojnog istražitelja Duška Trepica i komandanta Komande primorskog područja Miška Antonića (Gorića) niti jednom se zatvoreniku suda KNOO-a Novi nije dogodila bilo kakva nesreća, a kamoli da bi netko stradao na izdržavanju kazne prigodom nadiranja neprijatelja. U proljeće 1945. godine pred oslobođenje kažnjenici su upućivani na izdržavanje kazne na oslobođeno područje Dalmacije (Vranksko polje).

Interesantne su kazne suda Općinskog NOO-a Bribir i suda Općinskog NOO-a Krmpote, koji su za neka djela kažnjavali i plaćanjem u naturi. Tako su umjesto novčanih kazni ovi sudovi izricali kazne predavanja određenih količina žita, soli, mesa i krumpira u korist prehrambenog fonda narodnooslobodilačkog odbora. Najveća kazna svih količina bila je do 50 kg. Ovisilo je o tome s kojom od tih roba u naturi osuđena osoba raspolaže ili će moći raspolagati.

Naprijed je bilo riječi o utaji soli, duhana i druge robe. Zbog utaje duhana odgovarali su na području Krmpota Stipe Butorac iz Javorja i Mate Butorac Stjepanov iz Luke. Stipe Butorac je bio osuđen da u roku od 15 dana po pravomoćnosti presude preda fondu Općinskog NOO-a Krmpote 30 kg mesa, a Mate Butorac Stjepanov iz Luke 50 kg žita u korist fonda, koji je inače služio za prehranu pozadinskih vlasti i vojske.

RAD ŠKOLA

Rad škola bio je jako otežan, s obzirom na česte upade neprijateljskih trupova po terenu. Tako su u selima Krmpota, gdje su od ranije djelovale dvije škole ustaše poklali u zaseoku Dakuši—Zabukovac 4 osobe. Od tada je u narodu vladao veliki strah od klanja, pa nisu bili skloni ni primiti ni učiteljice na stan, a niti slati djecu u školu. Neprijatelj se zanimao za ime i rad ovih učiteljica, no nitko ove nije izdao, iako su svi znali da se dvije nalaze u Krmpotama, a jedna u Gornjim Zagonima.

Iz izvještaja od 6. srpnja 1944. KNOO-a Novi slijedi da je na području KNOO-a Novi počela raditi škola u Valču (Gornji Zagon) pred 15 dana i da je polazi 30-oro djece i da izgleda da će rad uspjeti, a što se tiče škole u Ledenicama ističe se da radi ali da kontrola nije potpuna. Škola u Ledenicama—Polju bila je na poluoslobođenom terenu, pa se ističe »da do dovršetka košnje i ljetnih radova ćemo na oslobođenom terenu nanovo počimati sa školama«.⁸⁴

26. srpnja 1944. se između ostalog na sjednici KNOO-a Novi raspravljalo i o prosvjeti, pa se istaklo: »Jedna škola radi u Zagonima, a jedna u Ledenicama. U Zagonima (Gornji Zagon) počela je raditi pred kratko vrijeme i prilično dobro napreduje. U Ledenicama duže vremena, ali na toj nemamo potpuni nadzor, pošto je na poluoslobođenom terenu, no vidi se da radi u našem duhu. U Zagonima radi sada mali analfabetski tečaj s obzirom na sadašnji poljski rad dobro napreduje. Što nije u Ledenicama bolji pregled nad školom razlog je taj, što učenici nemaju dobrog nastupa kod učiteljice, ali se ta stvar popravlja.«⁸⁵

Na sjednici KNOO-a Novi održanoj 13. studenog 1944. raspravljalo se između ostalog također o prosvjeti, pa se naglašava: »Rad po školama odvija se po najnovijim uputstvima o školstvu, koje smo nedavno dobili od ZAVNOH-a tj. prosvjetnog odjela Okružnog NOO za Hrvatsko primorje. Po dolasku učiteljice (Branke Dorić udate Marčelja iz Bribira, sada živi u Rijeci — primjedba DJ) sa kursa proradila je škola u Zagonima. Poslata je jedna učiteljica u Krmpote, a jedna će biti poslata naknadno, jer bi tamo trebale proraditi dvije škole. Jednu smo poslali u gornja ledenička sela, pošto će i tamo proraditi jedna škola, tako da bi kroz kratko vrijeme trebale raditi četiri škole na oslobođenom teritoriju. U Ledenicama—Polju je zatvorena škola zbog slabog rada. Učiteljica je vrlo slabo radila, a pogotovo u duhu NOB-e. Sama učiteljica nije naročita prema NOP-u, te njezino primanje plaće od ustaša, hapšenje po legionarima, odmah je puštena, to svakako daje sumnjati, da je u suradnji sa ustaškim vlastima u Novom. Sve nas je to rukovalo da se škola do oslobođenja zatvori. Učiteljica je upućena da radi na oslobođenom teritoriju našeg kotara, ili da se otpremi negdje u Gorski kotar ili slično, ali je to ona odbila. Ukoliko se do određenog roka

ne javi na dužnost Odboru, biti će opomenuta da napusti naš oslobođeni i poluoslobođeni dio kotara.«⁸⁶

Na sjednici od 12. prosinca 1944. Kotarski NOO Novi ponovno je raspravljao o prosvjetnom odjelu pa se ističe: »Imali smo namjeru da na našem kotaru prorade 4 škole i to u Krmpotama dvije, u Ledenicama jedna i Zagonima jedna. Kako je nastao među narodom strah s obzirom na klanje u Gornjem kraju narod se boji držati u stanu učiteljice, a isto tako slati djecu u školu. U dogovoru sa općinskim odborima (Ledenice i Krmpote — primjedba DJ) i sa prosvjetnim referentom Okružnog NOO-a, a s time i po odluci Okružnog NOO-a prosvjetni odjel morali smo odustati, te će jedino raditi škola u Gornjim Zagonima. Dvije učiteljice koje se nalaze u Krmpotama uposlit ćemo u našem logoru, a po potrebi dati na rad u pojedina sela. Škola u Ledenicama—Polju ne radi, a učiteljica koja se je nalazila, pobjegla je u Novi. Izgleda da je ista ponesla sa sobom i neke školske stvari. To ćemo morati u najskorije vrijeme pregledati školski inventar i ustanoviti što je uzela sa sobom.«⁸⁷

Na sjednici KNOO-a Novi održanoj 27. prosinca 1944. naglašava se između ostalog: Prosvjetni odjel: »Kako je prema zaključku prošle sjednice zaključeno, da se zatvori škola u Ledenicama i Krmpotama to se je i učinilo, a učiteljica zaposlila se u kotaru (Milica Lončarić) kod odjela obnove zemlje, a učiteljica iz Ledenica (učiteljica za gornja ledenička sela — primjedba DJ) poslata je u svoj kotar (Crikvenica) tj. u Grižane od kuda je rodom i obavjestilo se kotar Crikvenicu.«⁸⁸

Iz iznijetog slijedi da sada jedino radi škola u Plužnicama i u kojoj se rad odvija normalno, pa se zaključuje: »Nastojat će se da bi se u selu Tribotinju otvorila jedna škola za selo Tribotin i Kal (Gornji Zagon), a obzirom što su djeca gola i što ne mogu polaziti školu koja postoji u Plužnicama.« No kasnije se je ipak donio zaključak da se škola u Tribotinju za izvjesno vrijeme ne otvara.

Učiteljica Branka Dorić nakon što su ju tražili u selu Plužnicama njemački legionari, odnosno trup, ne održava više obuku samo u Plužnicama, već radi po selima u Tribotinju, Valču, Krasnici i Kalu. Ona na taj način po danu pomaže djeci, a navečer održava analfabetske tečajeve za nepismene.

Treba napomenuti da se u posljednje vrijeme u arhivima u Rijeci i Zagrebu pronašlo veliki broj materijala sa područja kotareva Novi i Crikvenica iz vremena narodnooslobodilačke borbe i narodne revolucije 1941—1945. i da se mnoge od fotokopija tih materijala nalaze, pa i sami originali u Muzejskoj zbirici Crikvenica i Narodnom muzeju i galeriji Novi Vinodolski, no to se sve nije moglo obraditi u ovom napisu. Nastojao sam u ovom napisu predložiti najbitnije činjenice zahvaćene teme, poprativši to potrebnim tumačenjima, potpuno svjestan nužnosti da se ova tema valja u dogledno vrijeme još potpunije obraditi, kako bi bila što adekvatnije osvijetljena, ali s obzirom na prostor u ovom Zborniku to nije bilo moguće.

Činjenica je da je područje kotara Novi bez obzira na to da li je bilo pod okupacijom neprijatelja ili se radilo o poluoslobođenom teritoriju, a da ne govorimo o oslobođenom teritoriju, bilo gotovo stopostotno uz NOB. Uostalom u izveštaju upravnog djela Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje Predsjedništvu ZAVNOH-a od 29. kolovoza 1944. doslovce stoji zapisano: »da se skoro čitav naš okrug nalazi pod okupacijom neprijatelja osim

nekoliko sela u kotaru Novi, koja su oslobođena, ali da i u ta sela često upada neprijatelj.«⁸⁹

Većina stanovnika kotara Novi živjela je na teritoriju koji je od 13. studenog 1943. povremeno, a od 4. veljače 1944. do oslobođenja 16. travnja 1945. stalno kontrolirao njemački okupator i gdje je formirao organizirao vlast tzv. NDH samo u Novom Vinodolskom. Narod je de facto priznavao samo jednu vlast, a to je bila revolucionarna, narodna vlast, njegova vlast, narodnooslobodilački odbori, koji su jedini ostvarivali njegove vjekovne težnje: htijenje za potpunom slobodom i osvjedočenim čovječnim životom.

POPIS PREDSJEDNIKA I ČLANOVA KOTARSKOG NOO-a NOVI
I ČLANOVA OPĆINSKIH NOO-a NA PODRUČJU KOTARA NOVI
I TO ZA OPĆINE BRIBIR, LEDENICE, KRMPOTE, NOVI I GORNJI ZAGON
OD RUJANSKIH DANA 1943. DO 16. TRAVNJA 1945. GODINE

Kotar Novi:

Predsjednici:

1. Milan Mataija, šumski radnik — pčelar iz Ledenica (selo Mataija) od 25. 02. 1943. (umro);

2. Kabalin Augustin (Javor) zvani Luka, stolarski majstor iz Novog Vinodolskog od 20. 09. 1943. do kraja svibnja 1944.

3. Ivan Butorac zv. Martinčić iz Krmpota — radnik od 15. 06. do 6. 07. 1944. kada po vlastitoj molbi, s obzirom na porodične prilike razrešava se dužnosti i prelazi u Općinski NOO Krmpote;

4. Andrija Arbanas, radnik iz Bribira od 6. 07. 1944. do 26. 12. 1944. kada odlazi na dužnost u Okružni NOO za Hrvatsko primorje;

5. Andrija Toljan Dugi službenik iz Novog Vinodolskog, vrši dužnost predsjednika, a ujedno je i tajnik NOO-a od 26. 12. 1944. do 15. 02. 1945.

6. Josip Dika, zidarski radnik iz Bribira od 15. siječnja 1945. do oslobođenja 16. travnja 1945. i dalje te ostaje na ovoj dužnosti sve do spajanja kotara Novi i kotara Crikvenica.

Tajnici KNOO-a Novi (koji su ujedno i članovi KNOO-a):

1. Zdravko Pađen, radnik iz Ledenica od srpanjskih dana 1943. (t.j. nakon održanih slobodnih izbora za narodnooslobodilačke odbore na oslobođenom području kotara za općine: Bribir, Ledenice, Krmpote i Gornji Zagon 18. srpnja 1943. do prvih dana studenog 1943.

2. Andrija Toljan, službenik iz Novog Vinodolskog od prvih dana studenog mjeseca 1943. do 17. veljače 1944. godine kada odlazi na dužnost tajnika KNOO-a Kraljevica;

3. Zdravko Pađen, radnik iz Ledenica od 17. veljače 1944. do 5. lipnja 1944;

4. Andrija Toljan, službenik iz Novog Vinodolskog od 6. lipnja 1944. i na ovoj dužnosti ostaje sve do oslobođenja, kada prelazi na dužnost u Okružni komitet KPH za Hrvatsko primorje.

Istaći je, da za napred navedeno razdoblje od rujanskih dana 1943. godine do 15. svibnja 1945. Kotarski NOO Novi ima u svom sastavu 10 članova. Nekad je imao i 9, a i više od 12 članova u posljednjem razdoblju.

Ponajviše su članovi NOO-a kooptirani — predlagani od strane Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje (za kotar), ili pak od strane KNOO-a za općinske NOO-e, a u dogovoru sa Kotarskim komitetom KPH za Novi, a nakon osnivanja JNOF-e sa Kotarskim odborom odnosno Općinskim odborima JNOF-e. Okružni NOO za Hrvatsko primorje na sjednici održanoj 31. prosinca 1943. godine u Ledenicama bio je stao na stanovište, da bi se izbori za NOO-e na cijelom području Okružnog NOO-a sprovedi u drugoj polovici veljače 1944. kako bi se izbjeglo imenovanje članova NOO-a i kako bi NOO-i postali pravi predstavnici volje naroda, no do izbora u veljači 1944. godine nije došlo s obzirom na ratne prilike i česte prodore njemačkih trupova na oslobođeno i poluoslobođeno područje. S obzirom, da su izbori za NOO-e održani kako je naprijed istaknuto prije kapitulacije Italije na području kotara Novi to su u većini članovi NOO-a bili izabrani na slobodnim izborima, a manji dio kako je naprijed istaknuto bili su kooptirani u NOO-e.

Kako smo naprijed istakli broj članova KNOO-a Novi se mijenjao. Već prema tome, da li su neki članovi KNOO-a otišli na kurs ZAVNOH-a (Josip Brozićević »Krsta«, Anton Krpan i dr.) ili su pak otišli na druge dužnosti u Općinske NOO-e (Butorac Ive »Martinčić«, Pavelić Milan »Gajan« u Krm-pote i Jure Jovanović »Sušnjak« u Gornji Zagon) ili su oslobođeni dužnosti kao Ana Mataija, ili su otišli u Okružni NOO za Hrvatsko primorje kao Blaž Kalafatić, Andre Arbanas, Joso Maričić, Joso Barićević, Zdravko Pađen, ili u NOVJ odnosno JNA kao Jure Mataija (Sušić), te kasnije u Narodnu miliciju, kao Mataija Mate »Ustaša« pred oslobođenje, ili su pak zarobljeni po Nijemcima kao Kabalin Augustin i Josip Sokolić (Reno) i sl.

Članovi Izvršnog odbora KNOO-a Novi rujanskih dana po kapitulaciji Italije bili su: Mataija Milan, predsjednik, Zdravko Pađen, tajnik, Kabalin Augustin »Luka« zamjenik predsjednika, te Matić Butorac iz Krm-pota, Nikola Jovanović »Deva« iz Gornjih Zagona, te Josip Kuzmić — Spoja, Josip Brozićević »Krsta« i Blaž Kalafatić iz Bribira. (Andrija Toljan iz Novog Vinodolskog i Zdravko Padjen iz Ledenica bili su zaduženi u KK KPH za rad NOO-a.)

Krajem rujna 1943. godine kooptiran je u KNOO Novi Ugrin Stjepan trgovački poslovođa iz Bribira, te je vršio dužnost potpredsjednika sve do siječnja 1944. kada odlazi u Komandu mjesta Novi.

U toku 1944. godine bili su članovi KNOO-a Novi zaduženi po pojedinim odjelima kao pročelnici, kako slijedi:

- 1) Pađen Zdravko iz Ledenica kada je 6. lipnja 1944. prestao biti tajnikom KNOO-a Novi vodio je poslove socijalnog odjela, zatim zdravstvenog odjela, financijskog odjela, a jedno vrijeme i upravnog odjela KNOO-a Novi, sve dok nije u ožujku mjesecu 1945. otišao na dužnost u Okružni NOO za Hrvatsko primorje;

- 2) Mataija Ana, kućanica iz Ledenica, oslobođena iz obiteljskih razloga po vlastitoj molbi dužnosti pročelnika zdravstvenog odjela KNOO-a, dok i dalje ostaje u rukovodstvu organizacije AFŽ-a kotara Novi;

- 3) Maričić Josip iz Novog Vinodolskog — trgovački poslovođa — obavljao je više dužnosti u različitim vremenskim razdobljima i to kao predsjednik kotarske gospodarske komisije, pročelnik za financije, za zajam i prehrambeni odjel, kada odlazi na dužnost u Okružni NOO za Hrvatsko primorje za organizaciju trgovačke mreže;

4) Baričević Josip iz Donjih Zagona (đak), pročelnik odjela za unutrašnje poslove i zamjenik predsjednika sudskog odjela. Krajem 1944. odlazi na dužnost u Okružni NOO za Hrvatsko primorje u Odjel za unutrašnje poslove;

5) Josip Brožićević (Krsta) radnik iz Bribira, predsjednik suda KNOO-a Novi, odlazi u jesen 1944. na sudski kurs ZAVNOH-a i tamo ostaje na dužnosti;

6) Blaž Kalafatić, rukovodilac je prop-odjela KNOO-a, kao i pročelnik prosvjetnog odjela do 5. lipnja 1944, kada odlazi na dužnost u KNOO Kraljevicu, a zatim u Okružni NOO za Hrv. primorje, čiji je član i pročelnik Upravnog odjela ovog NOO-a,

7) Ivan Spoja, radnik iz Bribira, pročelnik Odjela za šumarstvo KNOO-a prelazi na rad u Općinski NOO Bribir,

8) Martinčić Ivan iz Bribira, odgovoran za administraciju i financije (knjigovodstvo) KNOO-a prelazi na rad u Komandu primorskog područja;

9) Jure Mataija (Sušić) iz Ledenica, radnik, zadužen za poljoprivredni odjel, odlazi u vojnu jedinicu po vlastitoj želji,

10) Slavko Dorić, pilanski stručnjak, zadužen za građevinarstvo, za Mlin i pilanu — jedno vrijeme i predsjednik gospodarske komisije;

11) Josip Sokolić (Reno), stolarski radnik, zadužen za ekonomat i prehrambeni odjel. Bio izabran u KNOO-u i za rukovodioca sudskog odjela, no nije preuzeo dužnosti, jer je kasnije u svibnju 1944. zarobljen po Nijemcima;

12) Josip Sokolić (Kozarić) učitelj, pročelnik prosvjetnog odjela, otišao u vojnu jedinicu, odnosno kasnije u Okružni NOO za Hrvatsko primorje — prosvjetni odjel.

13) Krpan Anton, radnik iz Krmpota, predsjednik suda KNOO-a Novi, otišao na kurs ZAVNOH-a. Umro prvih dana oslobođenja u Zagrebu.

14) Jure Jovanović »Sušnjak« iz Gornjih Zagona, pročelnik zdravstvenog odjela, otišao na dužnost tajnika Općinskog NOO-a Gornji Zagon;

15) Milan Pavelić (Gajan) vodio kraće vrijeme prometni odjel i socijalni odjel, dok nije otišao na dužnost kao član Općinskog NOO-a Krmpote t.j. vratio se na dužnost sa koje je i došao u KNOO Novi;

U času oslobođenja 16. travnja 1945. godine ostali su na dužnosti u KNOO Novi:

1) Dika Josip, predsjednik,

2) Andrija Toljan »Dugi«, tajnik, a kao pročelnici su:

3) Franjo Stojević »Čopo«, pročelnik upravnog odjela, iz Krmpota,

4) Anka Skočilić »Rikica« (udata Brožićević), pročelnik financijskog odjela,

5) Josip Spoja »Kuzmić«, pročelnik odjela narodnog gospodarstva,

6) Andrina Stanić (udata Stojević) iz Bribira, pročelnik socijalnog odjela,

7) Mrzljak Ivan »Klemento«, učitelj iz Novog Vinodolskog, pročelnik prosvjetnog odjela,

8) Butorac Pave, đak iz Krmpota, pročelnik propagandnog odjela, a dok se ne vrati Mrzljak Ivan sa bolovanja, da ga zamjenjuje;

9) Mataija Mate »Ustaša« iz Ledenica, pročelnik prehranbenog odjela (radi se o njegovoj želji, da ide u Narodnu miliciju, vjerojatno kao oficir);

10) Rubčić Jure, pročelnik zdravstvenog odjela, s time, da zamjenjuje dok se vrati iz Bijelog sela — Josip Komadina (Bariša),

11) Josip Komadina (Bariša) iz Ledenica, pročelnik prometnog i tehničkog odjela — zamjenjuje ga Mataija Mate »Ustaša« dok se ne vrati iz Bijelog sela,

12) Davorin Ježić, predsjednik Kotarskog narodnog suda Novi.

Kotarsku gospodarsku komisiju su sačinjavali do njenog rasformiranja Maričić Josip, Dorić Slavko, Spoja Ivan, Spoja Josip »Kuzmić« i Ivan Martinčić, dok nije prešao na rad u Komandu primorskog područja.

Istaći je, da je Kotarski NOO Novi u svom sastavu imao sve odgovarajuće odjele i službe, a u posljednje vrijeme na čelu jednog odjela bio je u pravilu jedan član KNOO-a, dok je do oslobođenja imao nedovoljan broj stručnih službenika — referenata — stručnjaka, kojima popunjava prazninu tek po oslobođenju i dolaskom u Novi Vinodolski. KNOO Novi počeo je stvarati svoj vlastiti službenički kadar sa mladim službenicima — pripravnicima još na šumskom području, a to su činili i Općinski NOO-i Bribir i Ledenice, koje je obučavao stručni kadar KNOO-a, kako u KNOO-u, a tako i u Općinskim NOO-ima Mate Kalanj, jedan od najboljih stručnih radnika KNOO-a Novi.

Općinski NOO Bribir:

Od rujanskih dana 1943. do oslobođenja travanjskih dana 1945. predsjednici su bili: Josip Brožićević (Krsta), zatim Andrija Arbanas, Kleković Franjo »Klaso« iz Ludvig Čor. U času oslobođenja predsjednik je Ivan Antonić »Šajin«.

Tajnici NOO-a bili su: Arbanas Andre, zatim Saftić Andre »Biškur«, Dika Josip, te Tonković Vinko, ponovno Dika Josip, koji je u međuvremenu bio predsjednik gospodarske komisije, a zatim je tajnik u času oslobođenja Filip Veljačić.

Članovi NOO-a su u ovom vremenskom razdoblju: Dragica Jurčić (poginula vršeci dužnost), Saftić Jerko (poginuo vršeci dužnost), te Franjo Mureta, Dorić Marija »Firerka«, Andrina Stanić, Mate Mikić, Krajačić Mica (Bela), Kalafatić Mica, Spoja Ivan, Vicko Stanić, Ivan Spoja, Čor Ludvig, Veljačić Filip, Tonković Vinko.

Općinski NOO Bribir u času oslobođenja djelovao je u sastavu: predsjednik Ivan Antonić »Šajin«, tajnik Veljačić Filip, članovi: Ivan Spoja, Vicko Šimac, Mate Mikić, Marija — Mica Krajačić i Mica Kalafatić. Do pod kraj travnja 1945. u Općinski NOO-u su kooptirani: Nikola Antonić, Josip Mikić, tako da nakon toga predsjednik Općinskog NOO-a Bribira postaje Nikola Antonić, a za tajnika je postavljen dotadašnji predsjednik Ivan Antonić »Šajin«, kojeg s obzirom na odlazak na novu dužnost u UDB-u zamjenjuje Nikola Skočilić (sve se ovo odnosi na vremensko razdoblje do 15. svibnja 1945. tj. do dana oslobođenja DF Jugoslavije).

Općinski NOO Krmpote:

Predsjednici Općinskih NOO-a Krmpote bili su: Brozović Josip (Kirčić) od osnivanja 12. veljače 1942.

Ivan Butorac (Martinčić) od 20. lipnja 1944. i na ovoj dužnosti je dočekao i oslobođenje.

Veternica — bribirska šuma, u veljači 1944. godine. Slijeva na desno: Jure Brožičević, sekretar KK KPH Novi Vinodolski, Anka Skočilić Brožičević »Rikica«, tajnik Kotarskog odbora AFŽ-a Novi Vinodolski, Andrija Toljan »Dugi«, tajnik KNOO-a Novi Vinodolski; Josip Dika, predsjednik KNOO-a Novi Vinodolski.

Baraka Kotarskog NOO-a Novi u Veternici

Tajnik ovog NOO-a je Franjo Stojević »Ćopo«, koji je na ovoj dužnosti od 20. veljače 1942. godine pa do kraja veljače 1945. kada tajnik ovog NOO-a postaje Katica Balen (udata Radovanović).

U Općinskom NOO-u Krmpote bili su članovi u razdoblju od 9. rujna 1943. do oslobođenja: Brozović Josip, Pavelić Anton (Popo), Stojević Franjo (Ćopo), Butorac Luka (Lukina), Butorac Mate (Matić), Butorac Anton (Felj-baba), Butorac Ivan (Ivan), Krpan Ivan (Iviša), Balen Mile, Komadina Mate (Malikan), Butorac Ive (Martinčić), Butorac Mića, Butorac Pave (Matas), Filipović Kate, Filipović Matija (Zeka), Butorac Marko (Pilipac), Butorac Pave (Perin), Balen Katica, Butorac Tone (Terin), Butorac Drago, Butorac Mate (Zula), Butorac Gabre, Blažević Ive (Smokvica), Pavličević Ikica, Tomljanović Mičo, Vukelić Franjo (Karlić), Krpan Tone (Jadresina) i Pavelić Ive (Šikan).

I danas kada se govori o NOO-u Krmpota, koji su bili najpoznatiji članovi NOO-a narod odgovara za krmpotski kraj: »Ćopo«, »Popo«, »Šikan« i »Malikan« i baba Matija.

Općinski NOO Ledenice:

Od rujanskih dana 1943. pa do oslobođenja travanjskih dana 1945. predsjednici su bili: Mataija Mate (Ustaša), zatim Mataija Jure, a u času oslobođenja predsjednik NOO-a je Frković Mate »Lovas«.

Tajnici NOO-a su bili: Frković Mata »Lovas«, zatim Komadina Joso »Bariša«, da bi oslobođenje kao tajnik dočekaio: Stilin Ivan Franićev.

Članovi NOO-a u ovom vremenskom razdoblju bili su: Frane Krmpotić (Paškva), Mataija Danica, Zore Jurčić, Uremović Ana, Ivan Svetić »Grgoš«, Drago Komadina, Buneta Joso »Đogo«, dok je Joso Miletić iz Breza — mlađi — bio član NOO-a do kraja 1944. godine.

Stručni radnik bio je Grgurić Branko, ujedno i predsjednik gospodarske komisije, dok je Zora Popović (udata Frković) bila zadužena za administraciju.

Općinski NOO Novi

U času oslobođenja — rujanskih dana 1943. postojala su dva ilegalna NOO-a, što je opisano u radu NOO-a.

Od rujanskih dana 1943. predsjednici su bili: Franko Krišković »Vranješa«, zatim Perićić Anton »Kranjčić«, a na dužnosti predsjednika travanjskih dana 1945. oslobođenje je dočekaio Majoli Drago.

Članovi NOO-a rujanskih dana 1943. bili su (u jedinstvenom NOO, koji je izabran na zajedničkom sastanku spomenutih dviju NOO-a:

— Franko Krišković »Vranješa«, Anton Perićić »Kranjčić«, oba zidarski radnici, zatim ing. Svetozar Zoričić, agronom, Anton Potočnjak brijački obrtnik, Josip Zoričić, stolarski majstor, Ioso Sokolić (Reno) stolarski pomoćnik, Josip Toljan, prevoznik, Dragutin Majoli, električar, i Anton Dobrić, zidar. Tajnik NOO je ing. Svetozar Zoričić. Općinski NOO Novi djeluje poslije okupacije Novog Vinodolskog od strane Nijemaca u selu Plužnici (Gornji Zagon), zatim u području Šupa Bukva, i u tzv. Rupice (šumsko područje). Odbornici su tada bili: Franko Krišković (zbog bolesti razriješen dužnosti), Perićić Anton Kranjčić, Vicko Bugarin, Anton Dobrić (Mećo) i

Zoričić Josip (poginuo vršeći dužnost), a jedno vrijeme bio je i Joso Maričić, dok nije prešao na rad u KNOO Novi, zatim Jovanović Jure i Jure Baričević oba iz Donjih Zagona, a zamjenik odbornika iz Donjih Zagona bio je Anton Jovanović (Zvonko).

Tajnici NOO-a Novi u šumskom području do oslobođenja bili su: Majoli Drago i Ivan Mirković. Nakon bolesti Mirkovića i njegova odlaska na liječenje u Dalmaciju Majoli vrši uz predsjedničku dužnost i dužnost tajnika NOO-a.

Općinski NOO Gornji Zagon

U času oslobođenja travanjskih dana 1945. predsjednik NOO-a općine Gornji Zagon je Joso Tomić, a tajnik Jovanović Jure Sušnjar.

Članovi NOO-a su: Jure Rubčić »Mačak« iz Valča, koji je ujedno i član KNOO-a Novi, Mijo Jovanović (Brko) iz Tribotinja, Nikola Rubčić »Mačak« iz Krasnice, Marija Maričić (udata Perićić) iz Plužnica, Jure Jovanović »Sušnjar« iz Kala.

Predsjednik gospodarske komisije bio je: Ivan Svetić Vidov, dok je za sudstvo bio zadužen: Jure Tomić »Školan«.

Ovaj popis je sastavljen na osnovu zapisnika KNOO-a i na osnovu zapisnika općinskih NOO-a, koj isu na pohrani u ovjerovljenom prijepisu u Narodnom muzeju i galeriji u Novom Vinodolskom. Osim toga podaci su dati autoru od tadašnjih odbornika iz Bribira: Spoja Josipa Kuzmića, Arbanas Andre, Saftić Andre i Dika Josipa; zatim iz Krmpota: Stojević Franje »Čope«, iz Ledenica: Mataija Danice, Komadina Draga i Mataija Mate »Ustaše«, kao i od Andrije Toljana »Dugog«, tada tajnika KNOO-a Novi, te Jose Maričića iz Novog Vinodolskog, Rubčić Jure (Mačka) i Jure Jovanovića »Sušnjara« iz Gornjih Zagona.

BILJEŠKE

¹ DJ: Prilog proučavanju razvitka i djelovanja organa narodne vlasti na području Vinodola (siječanj 1942—rujan 1943. godine) Vinodolski zbornik broj 3, Crikvenica 1983. Prema uputama ZAVNOH-a 17. III 1944. izvršen je popis stanovništva. Tako je kotar Novi u kolovozu mjesecu 1944. imao 7.205 stanovnika. Od toga 3.071 muškaraca i 4.134 žena. Nepismenih je bilo 1.160, a pismenih 5.061. Omladine od 14—18 godina 568, djece ispod 14 godina 1.490. Od ukupnog broja stanovnika Hrvata je 7.182 i ostalih narodnosti 23.

² Milan Mataija umro je 19. rujna 1943. u Ledenicama, gdje je i pokopan uz najveće počasti. Za njega se punim pravom može reći da u ovom primorskom kraju ima najviše zasluga za razvoj bratstva i jedinstva Hrvata iz Hrvatskog primorja i Gorskog kotara i srpskog naroda iz Drežnice i Gornjeg kraja, tj. Brinja i okolice.

Dužnost predsjednika KNOO-a Novi 20. rujna 1943. preuzima Augustin Kabin Javor, zvani Luka, iz Novog Vinodolskog, dotadašnji potpredsjednik.

³ Prema podacima Andre Arbanasa autoru za ovaj rad, već krajem rujanskih dana 1943. Josip Brozičević Krsta odlazi na dužnost u KNOO Novi, a predsjednik

postaje Andre Arbanas, dok za tajnika NOO-a dolazi iz NOVJ Andrija Saftić, zvani Biškup.

⁴ Mate Mataija, nosilac je Partizanske spomenice 1941. Nadimak Ustaša dobio je zbog toga, jer je 1941. prešao iz domobranstva u partizansku jedinicu.

⁵ Prema sjećanju Andrija Toljana Dugog podaci dati autoru za ovaj rad iz NOO-a osnovanog 1942. u Općini NOO Novi ušli su Anton Perić Kranjčić, Petar Kabalin Lindarić, Anton Potočnjak Kukić, Franko Krišković Vranješa, a 9. IX 1943. kooptirani su: Joso Sokolić Renin, Drago Majoli, Vicko Bugarin, Josip Zoričić Gašparov, već poznati aktivisti u ilegalnosti, a od rezervnog odbora NOO-a: Rudolf Maričić, Pavao Kabalin, Augustin Sokolić, Ljudevit Petrinović i Vicko Piškulić-Bracina. Tajnik NOO-a postao je Svetozar Žoričić, dipl. ing. agronomije.

⁶ Predstavnici NOO-a koji su djelovali u ilegali: Anton Potočnjak Kukić, brijački obrtnik, Anton Perić Kranjčić, zidarski radnik, te Drago Majoli, sekretar partijske organizacije i Josip Sokolić Renin, stolarski radnik, koji je ilegalno radio za NOP uz NOO vodili su razgovore sa talijanskom komandom (na poziv Talijana), koji su ih pozvali da smire narod da ne dođe do nereda. Vezu je uspostavio jedan od talijanskih karabinjera — simpatizer KP Italije, koji je preko Potočnjaka znao da u Novom Vinodolskom djeluje ilegalno NOO. Spomenuti karabinjer je svojoj komandi njih predstavio kao građane koji mogu utjecati da ne dođe do nemira povodom kapitulacije Italije u mjestu. Oni su se predstavili kao predstavnici NOO-a i tražili безусловnu kapitulaciju i predaju garnizona, jer da tada mogu garantirati mir u gradu. Talijani su izjavili da čekaju odgovor više komande. Naprijed spomenuti ocijenili su ovo kao odugovlačenje i napustili komandu garnizona koja je bila smještena u Vili Ladi. Nemalo zatim stigli su u komandu garnizona u Vilu Ladu Ivica Radetić Ferdo, član Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje i Andrija Toljan Dugi, član NOO-a za kotar Novi (nisu znali da su već bili na razgovoru naprijed spomenuti Novljani). Nakon što su se predstavili kao delegacija narodne vlasti zatražili su od komande garnizona bezuvjetnu kapitulaciju tj. ili se priključiti jedinicama NOVJ, kao talijanski borci protiv fašista i njemačkog okupatora ili napustiti Novi bez oružja i uputiti se u Italiju, a sve naoružanje i magazine opreme predati narodnim vlastima. Zahtjev je odbijen uz protuprijedlog da talijanski vojnici zadrže pola naoružanja i da slobodno krenu kući. To predstavnici NOO-a nisu prihvatili, već su tražili bezuvjetnu kapitulaciju, jer da se jedinice NOVJ nalaze pred Novim. Nakon toga napustili su komandu garnizona.

⁷ 10. rujna 1943. već je započela evakuacija ratnog plijena, raznovrsnog oružja, odjevnih predmeta i živežnih namirnica. Od strane boraca XIII primorsko-goranske divizije Talijani su razoružani od Kozice, Klenovice, Povila do Novog Vinodolskog i Bribira, a partizani su razoružali i oružničke stanice u Bribiru, Novom Vinodolskom i Ledenicama.

⁸ Stab brigade i Prvi bataljon XIII primorsko-goranske divizije formirani su u Crikvenici, Drugi bataljon u Novom Vinodolskom, Treći bataljon u Selcima, a Četvrti u Hreljinu. Brigada je brojila oko 2000 ljudi.

⁹ 5. lipnja 1942. talijanska okupatorska vojska iselila žitelje Donjeg Zagona i većinu otpremila u internaciju — konc logore, a cijelo selo spalila, dok je iz Bribira ranije veći broj porodica odveden u internaciju.

¹⁰ 19. listopada 1943. njemački avioni tipa »Štuka« porušili su potpuno 19 kuća, a dvostruko više oštetili, dok je 5 osoba poginulo, a više ranjeno. (DJ Tekstualni tumač geografske karte značajnijih mjesta i datumi određenih zbivanja na području Vinodola u toku NOB-e 1941—1945. u Narodnom muzeju i galeriji u Novom Vinodolskom — 1983. str. 103.)

¹¹ Kompletna dokumentacija u Muzeju NV preuzete robe poslovnice »Bata« Borovo, koju je muzeju poklonio poslovođa poslovnice »Bata« Dušan Ivančić iz Crikvenice. Tako uredna dokumentacija se je uspostavila i kod svih ostalih trgovaca i zanatlija, čiju je robu i stvari evakuirao NOO.

¹² Petar Strčić: Zapisnici Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za Hrvatskog primorje, 1943—1945. Rijeka, 1975, str. 101.

¹³ Popis alata u bravarskoj radionici KNOO-a Novi, Muzej N. V. B IX-4-110 Mat 35.

Popis alata u kovačkoj radionici, Muzej N. V. B. IX 4-111, Mat 35.

Popis alata u krojačkoj radionici — Muzej N. V. B IX 4—112 Mat. 35. Svugdje je navedeno porijeklo tj. privatno vlasništvo, a za alat posebno društveno vlasništvo.

¹⁴ Apoteka evakuirana iz Novoga je spremljena, pa će se učiniti jedna mala ambulantna apoteka. Formirat će se jedna zdravstvena ekipa od bolničara i još dvojice drugova ili drugarica. Ideja nije ostvarena radi čestih upada neprijatelja na oslobođeno područje. Petar Strčić n. dj., str. 118. Bolničar KNOO-a Novi Josip Jurčić, poznati partizanski zdravstveni radnik smjestio je sav materijal na sigurno mjest i o njemu vodio brigu.

¹⁵ Andrija Toljan Dugi, Sjećanja — ustaška uprava i aprovizacija, Muzej N. V. B IX—3165. Mat 34.

¹⁶ Sjećanja Milana (Roke) Cvitkovića, predsjednika Seoskog NOO-a Klenovica. Rujanskih dana iza kapitulacije Italije svako selo imalo je u istom jednog predstavnika koji se je mijenjao po potrebi. Muzej N. V.

¹⁷ Izjava Jakova Butković i Ivana Butković Tuđice odbornika NOO-a Povile — dopuna Muzeja N. V. Jakov Butković učesnik u osnivanju KNOO-a Novi na Radinjama 28. kolovoza 1942. ističe da je po dolasku Franje Starčevića, člana Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje rujanskih dana 1943. zajedno s njime vodio razgovore sa zapovjednikom baterije talijanske okupatorske vojske u Povelama o predaji, te su zajedno sa omladinom i stanovnicima Povila razoružali talijansku okupatorsku vojsku i pustili ih bez oružja; jedino su dobili hranu za put do Italije.

¹⁸ Petar Frković i Davorin Ježić — Raspored neprijateljskih jedinica u Vinodolu od 1941—1945, str. 11—115. Tekstualni tumač geografske karte, Novi Vinodolski 1983.

¹⁹ Isto kao pod 18.

²⁰ Isto kao pod 18. str. 104.

²¹ Senj je okupiran po Nijemcima 19. siječnja 1944.

²² U referatu na Prvoj konferenciji KPH za kotar Novi istaknuto je, da kotar Novi ima 73 člana KPH, a da bi taj broj trebao biti daleko veći. »Sada imamo cijeli kotar obuhvaćen NOO-ima koji broje: 1 kotarski NOO, 5 općinskih (Bribir, Krmpute, Ledenice, Novi i Gornji Žagon) 1 rajonski (Bribir) i 16 seoskih NOO-a sa ukupno 91 odbornikom u kojima djeluje 30 članova KPJ. Istakavši da u referatu o NOO-ima diskusiju treba voditi sa ciljem učvršćenja NOO-a i osposobljavanja za njihov daljnji rad jer će sada raditi pod drugim okolnostima — talijanskog okupatora smjenio je njemački okupator protiv koga se treba boriti svim sredstvima i protiv svih nedostataka na koje se je nailazilo kod dosadašnjih povlačenja prigodom učestalih upada neprijatelja na kotar Novi i sam Novi Vinodolski.« Partijska konferencija održana 12. siječnja 1944. u Novom Vinodolskom. Muzejska zbirka Crikvenica.

²³ Petar Strčić, n. dj., str. 91. — sjednički zapisnik od 19. I 1944.

²⁴ Mare Kršul udata Ivošević, no najviše poznata kao teta Mare Kršul iz Bribira rođena je 1885. a umrla 1978. Ovo ističem samo da se zna koliko je godina imala kada je počela raditi za NOB kao kurirka.

²⁵ Marija Vuković Dunja prvoborac ovog kraja piše iz Novog Vinodolskog Kotarskom komitetu KPH Novi 18. veljače 1944. Muzejska zbirka Crikvenica.

²⁶ Franjo Krajačić — podaci autoru za ovaj rad — koji je uz pomoć svoje sestre Mice Krajačić (Mureta) odveo legionare do sjedišta KK KPH Novi u Kurin i prema uputi sekretara Jure Brozičević predao ih Komandi mjesta Novi u Plužnicama.

²⁷ Iz izvještaja KK KPH za Novi od 28. veljače 1944. između ostalog slijedi: »Sinoć je na našu stranu prešlo 14 legionara iz Bribira.« Traži se od OK KPH za Hrv. prim. da uputi iz AGITPROP-a odgovornog druga da ide do legionara radi intervjua za štampu i pisanje letaka radi propagande. Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, broj KP 274/941.

²⁸ Drugu grupu od 4e legionara pripremila je za odlazak Andrina Stanić iz Bribira, a odveli su kao i prvu Franjo Krajačić i Anica Mikić (Balas), ali sada u Komandu primorskog područja, dok je treću grupu od trojice legionara također prema podacima Franje Krajačić date autoru za ovaj rad odvela sama Anica Mikić u Komandu primorskog područja. Krajačić smatra da su njegovi podaci točni, jer se dobro sjeća da je ukupno u ove tri akcije omladine Bribira prešlo u NOVJ 25 legionara.

²⁹ Izvještaj KK KPH Novi od 1. ožujka 1944. Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb KP 275/951, original u arhivu CK SKH.

³⁰ Podaci dobiveni od Ane Paravić, rođene Vlastelić iz Bribira, selo Štale — autoru za ovaj rad — jer je baš ona selila sa svojom obitelji i ostalim obiteljima spomenutog dana.

Na savjetovanju SKOJ-a za kotar Novi održanog dana 18. III 1944. u bribirskoj šumi Kurin konstatirano je u vezi raseljavanja bribirskih sela: »da narod uviđa, da je to učinjeno radi pomanjkanja hrane, jer iseljeni dio Bribira okupator stalno pljačka.« — Zapisnik skojevskog savjetovanja — Broj 28/3085 SKOJ — Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske Zagreb.

³¹ Franjo Kleković, tada sekretar Općinskog komiteta KPH za Bribir i sekretar Osnovne partijske organizacije za zapadni dio Bribira u svojim sjećanjima ističe, da je prisilno respeljavanje stanovništva bilo u martu 1944. (ali misli 10. marta).

³² Na Spomen ploč tj. spomeniku palih boraca Bribira doslovce stoji: »867« osoba. Do ovog broja je došla posebna komisija na čelu sa drugom Ivanom Ligačićem, koja je prikupljala podatke za spomen ploču.

³³ Anidrija Tus: Bribir u revolucionarnom pokretu i oslobodilačkom ratu, Zagreb 1971, str. 275—276.

³⁴ Isto kao pod 30.

³⁵ Sjednički zapisnik Općinskog NOO-a Bribir od 18. lipnja 1944. Muzejska zbirka Crikvenica — fotokopija. Između ostalog se navodi: »Seoski NOO za selo Podgori bio je prisiljen, da već gotov spisak pocjepa. Uzrok tome je taj, što i onaj kojem nije momentalno potreba da prima pomoć postavlja, da smo svi jednako siromašni. Tako je isto u selima Kričina i Podskoči. Narod se ne može složiti da sastavi listu siromašnih... Na kraju je ipak Općinski NOO Bribir pomoć dodjeljivao najpotrebnijima. Tako je u zapisnicima Općinskog NOO-a Bribir na sjednicama po prijedlogu seoskih NOO-a uvijek točno imenom i prezime-
nom istaknuo zašto se i kome konkretno dodjeljuje pomoć u novcu, robi, odjevnom predmetu, poljoprivrednom proizvodu i sl.

³⁶ Dopis KK KPH za Novi od 28. veljače 1944. — Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb, Original u arhivu CK SKH — Broj KP 274/941.

Načelnik je Općinskog poglavarstva u Novom Eduard Piškulić (Juraš), no rad općinskog poglavarstva se ni ne osjeća. Sve radi za Nijemce i ustaše od prvog dana okupacije općinski bilježnik Franko Krišković Dankov.

³⁷ Načelnik Mate Saftić iz Bribira, selo Podskoči.

³⁸ Dragutin Sabol, došao u Bribir, jer mu je supruga rodom iz Bribira.

³⁹ Nikola.

⁴⁰ Isto kao pod 29.

⁴¹ Dopis Općinskog NOO-a Bribir pisan u Lukovu, bribirska šuma i upućen KNOO-u Novi 28. ožujka 1944.

⁴² Sjećanja Franje Kleković-Muzej N. V. Inv. B IX 3—63 Mat. veza točka 31.

⁴³ Dopis Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje Kotarskom NOO-u Novi 29. studenog 1943. broj 4 — Muzejska zbirka Crikvenica.

⁴⁴ Petar Strčić, n. dj., str. 124, 138, 140 i 155.

⁴⁵ Dopis Kotarskog komiteta KPH Novi od 17. svibnja 1944. Okružnom komitetu KPH za Hrvatsko primorje — Film C.H.R.P. Rijeka, XLIII/198—199 — Izvorna signatura IRPH Fond OK KPH za H. p. KP—276/1125.

⁴⁶ Izvanredna sjednica KNOO-a Novi, zapisnik od 12. lipnja 1944. Muzej N. V. Inv. 3 IX—4—118 Mat 35.

⁴⁷ Franjo Stojević, tada tajnik NOO-a Krmpote — podaci autoru za ovaj rad.

⁴⁸ Zapisnik sjednice KNOO-a Novi od 26. kolovoza 1944. — Muzej N. V. Inv. B. IX 4—181. Mat. 35.

⁴⁹ KNOO Novi je svoju gospodarsku komisiju reorganizirao odnosno bolje rečeno reformirao od rujanskih dana 1944. Ona je tada ustupila mjesto odjelu narodnog gospodarstva, odjelu za financije, odjelu za prehranu, odjelu obnove zemlje, odjelu za promet i tehničke radove. Do tada je samo jedan čovjek imao pregled nad razvojem privredne djelatnosti, a želimo novom organizacijom postići da u NOO-u jačamo privrednu djelatnost. Tako već u toku NOB-e prelazimo u nove i više oblike državne vlasti, jer se približuju dani oslobođenja. Tako će u KNOO-u Novi uz dosadašnju organizaciju — Odbor uz predsjednika i tajnika jedan član biti na čelu svakog od ovih odjela, kao i odjela za zdravstvo i socijalni i prosvjetni odjel i propagandnu komisiju. Na čelu ovih odjela koji trebaju svi djelovati samostalno i kao jedna cjelina, su pročelnici odjela — odbornici. Unutar ovih odjela rade referenti kao stručni radnici i suradnici, a ne kao pisari. Odbor-

nik KNOO-a tj. pročelnici i referenti moraju postići što tješnju suradnju. Baš ovom organizacijom želi se jačati privredna djelatnost, jer nije dovoljna samo politička djelatnost. Tako već u toku NOB-e prelazimo u više oblike državne vlasti. U KNOO-u Novi referenti su za poljoprivredu, šumarstvo, veterinu, trgovinu, obrt i industriju, knjigovodstvo i administraciju. Iz izlaganja Andrije Toljana — Dugog, tada tajnika KNOO-a Novi, koji posebno ističe, da KNOO Novi uvađanjem vježbenika u rad administracije, kao i Općinski NOO-i Bribir i Lednice počinju odgajati vlastiti službenički kadar.

⁵⁰ KNOO Novi, Odjel narodnog gospodarstva 17. listopada 1944. obavještava sve općinske NOO-e na svom području da obavijeste svoje općinare, da se mogu služiti uslugama ovog mlina i ističe: »Mlin će mljeti svakim danom, osim nedjelje, kada bude imao dovoljno meljiva. Za dotični dan meljivo se naplaćuje sa obustavljanjem ušura 6% i odbitku isprašivanja, prema odredbi ZAVNOH-a — Odjel narodnog gospodarstva — mlinovi. Dopis KNO-a, Novi broj 382/44, Muzejska zbirka Crikvenica.

Iz izvještaja KNOO-a Novi od 16. prosinca 1944. slijedi da uslijed nedovoljne prerade žita privatnika, jer su proradile vođenjare mlin radi dva puta tjedno za građanstvo — ponedjeljkom i petkom — Muzej N. V. B. IX 4—153. Mat. 35.

Pred oslobođenje mlin je po odluci Okružnog NOO-a za H. p. demontiran i spremljen na sigurno mjesto.

⁵¹ Radionice su preopterećene jer neke su jedine ove vrste u obližnjem okrugu tako da sve ustanove i vojska služe se uslugama (iz radionice KNOO Novi), a kad bi susjedni kotari imali takve radionice bilo bi nam lakše. Zbog toga preopterećenja za ustanovu i vojsku (i korištenja njihovih prostorija po ONOO-u i korištenja radnika za izgranj baraka) one nisu aktivne, a neke su i mnogo pasivne. Inače sam rad zadovoljava po svojoj kvaliteti. Sjednički zapisnik KNOO-a Novi od 26. srpnja 1944. Muzej N. V. Inv. br. IX 4—183 Mat. 35.

⁵² Andrija Arbanas — podaci dati autoru za ovaj rad.

⁵³ Dopis KNOO-a Novi upućen svima NOO-ima na području kotara broj 135 (od 27. maja 1944), Muzej N. V. B IX 4—177 Mat. 35.

⁵⁴ Izvještaj odjela narodnog gospodarstva KNOO-a Novi Okružnom NOO-u za H. p. odjel narodnog gospodarstva — Muzej N. V. Inv. B IX 4—198 Mat. 35.

⁵⁵ Kotarski NOO Novi, odjel prehrane — izvještaj od 15. prosinca 1944. broj 993—27/1944, gdje se ističe Okružnom NOO-u za H. p. o osnivanju prehrambenih komisija pristupili smo osnivanju istih kako u samom kotaru tako i po općinama. Muzej N. V. B IX 4—151 Mat. 35.

Još od srpnja mjeseca 1944. neka su sela općine Krmpote primili u Senju, a kasnije i u Novom neku vrstu aprovizacije (kukuruz i dr.) koji za njih šalje neki dr Josip Balen, sveučilišni profesor u ustaškoj službi (ustaški ministar šumarstva) u Zagrebu, koji na taj način hoće, da se predstavi kao dobrotvor naroda, pa bi na račun teškog ekonomskog stanja pridobio narod za sebe, no narod se nije pokolebao, govorio otvoreno prigodom primanja: ako imamo mi biti će i za partizane.

⁵⁶ Dopis Općinskog NOO-a Bribir — upravni odjel broj 355 od 25. listopada 1944. Muzejska zbirka Crikvenica.

⁵⁷ Sačuvani prepisi referata u zbirci autora, koji se odnose na rad JNOF-a.

⁵⁸ Navodi se između ostalog u refratu tajnika KNOO-a Novi Andrije Toljana — Dugog pripreman za okružnu konferenciju NOO-a za Hrvatsko primorje održanu 18, 19. i 20. listopada 1944. Muzej N. V. Inv. B IX 4—191 Mat. 35.

⁵⁹ Podaci dati autoru za ovaj rad, ne samo prema sjećanjima već i prema dokumentaciji iz porodičnog arhiva što ga Josip Dika marljivo čuva iz vremena NOB-e. Zapisnici NOO-a odnosno gospodarske komisije Općinskog NOO-a Bribir (potpisani osobno od Josipa Dika sačuvani su i pohranjeni u Institutu radničkog pokreta Hrvatske u Zagrebu, a ima ih u fotokopiji i Muzejska zbirka Crikvenica, a neke i sam Dika).

⁶⁰ Josip Dika autoru za ovaj rad.

⁶¹ Zaključkom KNOO-a Novi na sastanku 16. svibnja 1944. radionice koje su vlasništvo opć. NOO-a preći će pod nadležnost KNOO-a. Ovdje se misli na bačvarsku, krojačku i postolarsku radionicu. Gotove produkte bačvarske radionice koje ima ista sada može općinski NOO zadržati za svoje potrebe. Drugovi radnici, koji sada rade u gore navedenim radionicama mogu svoje redovito sledo-

vanje hrane podignuti 22. V 1944. kod gospodarske komisije KNOO-a — pročelnik Joso Baričević — Dopis od 20. V 1944. Broj 4/1944. — Muzejska zbirka Crikvenica.

⁶² Vjerojatno drug Josip Dika misli na dopis Općinskog NOO-a Bribir od 8. V 1945. pod brojem 518 (župnom uredu Bribir), a koji glasi: »Kako doznajemo, da misle iz Novoga doći po matične knjige pučanstva Bribira, a knjige nikada nisu bile u Novom, pa prema tome nećemo dozvoliti, da idu ni sada, pošto smo mi u stanju da naše knjige sačuvamo, koje će nam poslije oslobođenja trebati. Prema tome vas molimo, da nam iste knjige bez ikakvog izgovora pošaljete po našim ljudima, kako bi se iste spremile na sigurno mjesto. — Smrt fašizmu — Sloboda narodu! Tajnik Dika Josip — predsjednik Ludvig Čor v. r. — Muzejska zbirka Crikvenica.

Zahtjevu je udovoljeno ! Dobivena je knjiga zavičajnika Bribira i knjiga staleža duša. Ostale matične knjige je sačuvao župnik Mirko Dinter sa kojim je vodio razgovore Josip Skočilić — Kurilo, a u Novom je vodio razgovore sa župnikom — plovanom Tomom Vičić i u Ledenicama popom Očičem autor ovih redaka, a po zadatku sekretara Kotarskog komiteta KPH Novi druga Jure Broževića u studenom mjesecu 1943. Sve matične knjige tako su sačuvane, kao i gruntovne knjige i planovi Kotarskog suda u Novom na osnovu posebnih zaduženja radnika suda i članova SKOJ-a. (Ova akcija je po Kotarskom komitetu KPH Novi uslijedila nakon što su Nijemci prvog dana okupacije pobacali svu arhivu općine Novi na novljansku placu po najvećoj buri), kao i knjiga narodne čitaonice u Novom.

⁶³ Dopis KNOO-a Novi od 3. VI 1944. broj 22/44 Općinskom NOO-u Bribir (i ostalim NOO-ima) — Muzejska zbirka Crikvenica, da se izvrši mobilizacija 1926. i 1927. godišta, koja je do sada izvršena uglavnom na dobrovoljnoj osnovi, kao i mobilizacija prvog poziva, tj. 1909. godišta.

⁶⁴ Općinski NOO Bribir — Dopis KNOO-u Novi upućen svim Općinskim NOO-ima (predsjedništvu) od 29. VIII 1944. broj 179/44 Muzejska zbirka Crikvenica. Zakazan sastanak za 3. IX 1944. u Novljanskim Krčima kod Pečarove kućice svih općinskih NOO-a i seoskih NOO-a, odbora JNOF-e, da bi se utvrdila točna količina sakupljene hrane u čitavom kotaru. Ujedno će se na sastanku raspravljati o sakupljanju krumpira za NOVJ i određivanju postotka. Općinski NOO-i dužni su pozvati na spomenuti sastanak članova odbora općinskih i seoskih odbora JNOF-e. (Tajnik Andrija Toljan — predsjednik Andro Arbanas.)

⁶⁵ Podaci iz Muzejske zbirke Crikvenica.

⁶⁶ Iz zapisnika gospodarske komisije KNOO-a Novi u sastavu: Joso Maričić, Slavko Dorić, Ivan Spoja i Ivan Martinčić slijedi da je košnja tzv. kolektivna košnja zaključena, te da je Općinski NOO Bribir dao 113 kosaca koji su nakosili 230 kvintala, Ledenice 90 kosaca — 120 kvintala, Zagon 59 kosaca — 100 kvintala, Novi 35 kosaca — 45 kvintala, Krmpote 80 kosaca — 100 kvintala, a KNOO Novi 45 kosaca — 200 kvintala ili ukupno 422 kosca nakosili 795 kvintala. Plan nije izvršio Općinski NOO Ledenice, koji je još trebao dati 28 kosaca, jer su se pojavili drugi poslovi, ali je u potpunosti nakošeno 8 vagona sijena, za potrebe vojske i NOO-a. Muzej N. V. Inv. B IX 4—206 Mat. 35. (Plan je bio 10 vagona sijena.)

⁶⁷ U »Pavlomiru« u ono je vrijeme bio zaposlen Josip Polonijo, koji je rukovodio poslovima ovog voćnog rasadnika u Pavlomiru, te je s njegovom suradnjom zadatak u potpunosti izvršen.

⁶⁸ KNOO Novi ukupno je od Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje primio 50.000 kutija šibica, te je iste rasporedio tako, da Općinskom NOO-u Bribir i Ledenice svakom po 10.000 kutija, Novi, Krmpote i Zagon svakom po 5.000 kutija. Naplaćivanje se vrši tako da za svakih 10 kutija šibica (paket) treba naplatiti 1 kg žita. Od ubranog žita Općinski NOO-i dati će 80% netto težine, a ostatak od 20% ostaje NOO-ima u vidu pomoći umjesto novca. Zapisnik KNOO-a Novi od 26. srpnja 1944. Muzej N. V. Inv. B IX 4—183. Mat 35.

⁶⁹ Prema izvještaju veterinaru Josipa Legca od 7. svibnja 1944. slijedi da na području kotara Novi ima: 172 konja, 78 mula, 7 bikova, 10 volova, 1156 krava, 128 svinja, 1933 ovce, 417 koza i 3030 peradi. Muzej N. V. Inv. B IX 4—141 Mat. 35.

⁷⁰ Zapisnik sjednice KNOO-a Novi od 13. studenog 1944. Muzej N. V. Inv. IX—4—192 Mat. 35. Iz čega slijedi da popis u općini Ledenice i Zagon treba dovršiti čim prije, a u Bribiru gdje se sada ne može izvršiti treba sačekati, gdje je popis

općina sačinjen treba sačiniti sumarni izvještaj. Rad na prkupljanju podataka za obnovu započet na području kotara Novi 14. srpnja 1944.

⁷¹ Na području Općinskog NOO-a Krmpote nisu djelovali seoski NOO-i već su odbornici iz svakog sela ulazili u Općinski NOO. Srpanjskih izbora 1943. NOO Krmpote ima 7 članova. Kooptiranjem od rujna mjeseca 1943. nastoji se da svako selo ima svoga odbornika, koji je ujedno i član Općinskog NOO-a.

⁷² Za vrijeme neprijateljskog prodora, narod Krmpota, Ledenica i Zagona sa svojim NOO-ima živo je sudjelovao u borbi. Pomagao je borcima puškom u ruci, i prenašao je ranjene drugove i potrebni materijal, pružao je punu pomoć evakuiranom pučanstvu. Staro i mlado, muško i žensko svi su dali od sebe sve što su mogli i tako su dokazali svoju visoku svijet, svoj uspremnost na žrtve i svoju veliku ljubav za NOB. Broj 10: »Primorski vjesnik« od 20. veljače 1944. str. 2.

⁷³ 27. prosinca 1944. na sjednici KNOO-a Novi se ističe: »na prošloj sjednici stavljeno je u zadatak upravnom odjelu KNOO-a formiranje narodne milicije, te se po tome postupilo tako smo već mobilisali 5 drugova, koji će danas doći u logor i vršiti stražu u logoru. Komandir je Frane Dražić, a za delegata je postavljen Ivica Pavelić član Općinskog NOO-a. Muzej N. V. Inv. B IX 4—197 Mat. 35.

⁷⁴ U žetvi 1944. godine narod općine Ledenice na oslobođenom području imao je prirodu u žitu 28.600 kg. Podaci sa sjednice — veza točka 66.

⁷⁵ Na senjskom području, a po ovlaštenju Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje KNOO Novi proveo je rekviziciju hrane i stoke. Provođenje rekvizicije bilo je otežano jer Komanda primorskog područja nije izvršila obećanje tj. da će na lice mjesta uputiti osiguranje u jačini od jednog bataljona. KNOO Novi je obrazovao dvije komisije. Ukupno je rekvirirano po komisiji: krumpira 2.081 kg, žita (ječma) 1.068 kg, ovaca 29 kom., krava 2 kom., mula 1 kom., suhog mesa 27 kg i soli 11 kg. Od gornje hrane dato je Komandi primorskog područja 70%, sve suho meso i sol, dok je KNOO Novi zadržao 30% od krumpira, žita i blaga. Općinskom NOO u Krivi Put od postotka KNOO Novi ostavljena je 1 ovca, 120 kg krumpira i 50 kg žita. Muzej N. V. Inv. B IX 4—149. Mat 35.

U toku mjeseca studenog 1944. izvršena je rekvizicija krumpira na području kotara Novi za potrebe Komande primorskog područja, te je Gornji Zagon ukupno dao 1.105 kg, Ledenice 4.387 kg, Krmpote 5.226 kg i 43 kg graha, 10 kg soli, 9 komada ovaca i 1 tele, te je 15% od ove količine zadržao KNOO Novi i Općinski NOO Krmpote. (Ovo su bile jedine rekvizicije KNOO-a Novi, dok je narod KNOO-a Novi sve ostalo davao na dobrovoljnoj osnovi, a to je bilo daleko, daleko više od naprijed spomenutog.) Muzej N. V. Inv. B IX 4—151. Mat 35.

⁷⁶ Izvještaj Kotarskog komiteta KPH Novi od 31. ožujka 1945. upućen Okružnom komitetu KPH za Hrvatsko primorje. Fotokopija u Muzejskoj zbirci Crikvenica. U izvještaju se između ostalog ističe: »Što se tiče neprijatelja tj. garnizona u Novom kako vam je poznato pred kratko vrijeme opljačkali su do temelja i nešto popalili u Mataija Dragi, a izgledi su da će neprijatelj i dalje to činiti, jer mu je vojska gladna i više se ne može da snabdjeva sa svojim magazinima kao prije, te u tom pogledu predstoje još velike poteškoće iako kratko vrijeme na našem kotaru.

⁷⁷ Jure Mataija »Sušić«, Mate Mataija »Ustaša« i Drago Komadina Stipanov napisali su svoja sjećanja. Prva dvojica bili su predsjednici Općinskog NOO-a Ledenice od rujanskih dana 1943. do oslobođenja u različito vrijeme, a Drago Komadina Stipanov član NOO-a. Ovdje su iznesena samo ona sjećanja koja se odnose na rad NOO-a, a neke od podataka dali su autoru Mate Matija i Drago Komadina, dok se originalni materijali nalaze u pohrani kod druga Pere Frkovića u Rijeci.

⁷⁸ Već od rujanskih dana 1944. raspravljalo se je da se Općinskom NOO-u Gornji Zagon priključi i teritorij sela Donji Zagon, čiji predstavnici sudjeluju u radu NOO-a općine Novi tako, da Gornji i Donji Zagon čini jednu jedinstvenu općinu. Zaključeno je na sjednici KNOO-a Novi 12. prosinca 1944. da se to izvrši 26. prosinca 1944. »a da se za to priredi jedna mala svečanost u Gornjim Zagovima, gdje bi se pozvao i narod Donjih Zagona i iz Donjih Zagona kooptirati se 2 člana. Kao kancelarijsku silu dodijelila bi se učiteljica u Krmpotama drugarica Milica Lončarčić, ali se je kasnije od toga odustalo da se to pitanje riješi poslije oslobođenja. Naime stalo se je na stanovište da Donji Zagon najbolje odgovara Općinskom NOO-u Novi koji djeluje i radi u šumskom području i preko Donjih Zagona ima najbolju vezu sa Novim. Tako se ističe: »U Novom se situa-

cija popravila u posljednje vrijeme mnogo, jer već danas se može dobiti nekoga na vezu u polje, a do sada to nikako nije išlo, a k tome i pismena veza se je mnogo povećala. Štampa sve više prodire i traži se, jedino postoji strah od nekog povezanijeg rada, te je pasivan, ali prilike u kojima se tamo živi učinile su ga takvim, ali inače je narod za našu borbu. Zagona (donje) su sve više aktivne u radu tako, da je čitavo selo uz pokret.« Sjednički zapisnik od 26. srpnja 1944. Muzej N. V. Inv. B IX 4—183 Mat. 35.

⁷⁹ Prema podacima Jure Jovanović »Sušnjara«, Marije Jovanović »Bačine«, Pave Peričić »Batalije«, Marije Maričić — Peričić, Jure Rupčić »Mačka«, Jose Tomića i Jure Tomića »Školana« — Izjave. Muzej N. V. Materijal za Zagon u NOB-i.

⁸⁰ Izjava Pave Peričića — Muzej N. V. u materijalima Zagon u NOB-i.

⁸¹ Dr Vinko Antić: Odjeci doživljaja, Selce str. 132.

⁸² Zapisnik sjednice Gospodarske komisije KNOO-a Novi od 13. rujna 1944. Muzej N. V. Inv. B IX 4—206. Mat. 35.

⁸³ Zapisnik sjednice Kotarskog NOO-a Novi od 12. prosinca 1944. Muzej N. V. Inv. B. IX 4—195 Mat. 35.

Matične knjige i sve registre iz tih matica predani su voditeljima matičnih knjiga pri općinskim NOO-ma 24. travnja 1945. Dopis Narodnog kotarskog suda Novi SU:31/45. Muzej N. V.

⁸⁴ Zapisnik sjednice KNOO-a Novi od 6. srpnja 1944. Muzej N. V. B IX 4—181. Mat. 35.

⁸⁵ Zapisnik sjednice KNOO-a Novi od 26. srpnja 1944. Muzej N. V. Inv. B IX 4—183. Mat. 35.

⁸⁶ Zapisnik sjednice KNOO-a Novi od 13. studenog 1944. Muzej N. V. Inv. B. IX 4—192. Mat. 35.

⁸⁷ Zapisnik sjednice KNOO-a Novi od 12. prosinca 1944. Muzej N. V. Inv. B IX 4—195 Mat. 35. Kad se ističe strah naroda od klanja misli se na ustaški pokolj u prvoj polovici svibnja 1944. u zaseoku Dakuši — i Krmpotsko Javorje gdje su ustaše zaklali Pavu Butorac odbornika NOO-a Krmpote, zatim Ružu Butorac i njezinu kćerku Zoru Butorac i Milu Šoku.

⁸⁸ Zapisnik sjednice KNOO-a Novi od 27. prosinca 1944. Muzej N. V. Inv. B IX 4—197. Mat. 35.

⁸⁹ Petar Strčić, n. dj., str. 178.

Recenziju na ovaj rad dao je Andrija Toljan.